

ชุดการสอนวิชาประวัติศาสตร์ แบบบูรณาการสาระท้องถิ่น
เรื่องเมืองเก่านครราชสีมา ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

ชุดที่ 1 ประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมา

นางสาววนิดา จาดพิมาย
ครู วิทยฐานะครูชำนาญการ
โรงเรียนมะค่าวิทยา อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา
สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา

คำนำ

ชุดการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย แบบบูรณาการสาระท้องถิ่น เรื่องเมืองเก่านครราชสีมา ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้เรียบเรียงขึ้นโดยยึดเนื้อหาตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร / หนังสือต่าง ๆ เช่น หนังสือคู่มือครู แบบเรียน หนังสืออ่านเพิ่มเติม เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ และจากแหล่งเรียนรู้อื่น เช่น อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ผู้จัดทำได้แบ่ง เนื้อหาออกเป็น 6 ชุด คือ 1) ประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมา 2) สืบทอดวัฒนธรรมประเพณี 3) คนดีราชสีมา 4) วีรสตรี ท้าวสุรนารีและ 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครราชสีมา 6) แนวทางการร่วมอนุรักษ์ท้องถิ่น ซึ่งได้ ผ่านการพัฒนาและทดสอบหาประสิทธิภาพเหมาะสำหรับไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ชุดการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยฉบับนี้ ใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนในวิชา ประวัติศาสตร์ เป็นสาระหนึ่งของ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 รวม 20 ชั่วโมง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามลำดับขั้นตอนเพื่อสะดวกในการนำ ชุดการสอน ไปใช้ให้มีประสิทธิภาพ

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ชุดการสอนจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการพัฒนานักเรียน ให้มีคุณภาพต่อไป

นางสาววนิดา จาตพิมาย
ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะชำนาญการ
โรงเรียนมะค่าวิทยา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ.....	ก
สารบัญ.....	ข
มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลาง.....	ค
สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ สมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์.....	ง
คำชี้แจงในการใช้สำหรับนักเรียน.....	จ
แบบทดสอบก่อนเรียน.....	1
ใบความรู้ที่ 1	
การแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาจากหลักฐานทางโบราณคดี.....	2
กิจกรรมกลุ่มที่ 1.....	29
ใบงานที่ 1.....	30
ใบความรู้ที่ 2	
เมืองนครราชสีมาสมัยอยุธยา-ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง.....	31
กิจกรรมกลุ่มที่ 2	44
แบบฝึกหัดประจำหน่วยที่ 1 เรื่องประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมา.....	45
แบบทดสอบหลังเรียน.....	46
เฉลย.....	47
บรรณานุกรม.....	56

มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลาง

มาตรฐานการเรียนรู้

ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและ
ธำรงความเป็นไทย

ตัวชี้วัด

ม. 4/1 ประวัติความเป็นมาของเมืองนครราชสีมา

สาระการเรียนรู้แกนกลาง

ประเด็นสำคัญของประวัติศาสตร์ไทย เช่น แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมาของชาติไทย อาณาจักร
โบราณในดินแดนไทย และอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทย ปัจจัยที่มีผลต่อการสถาปนาอาณาจักรไทยในช่วงเวลา
ต่างๆ สาเหตุและผลของการปฏิรูป ฯลฯ

สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ สมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

สาระสำคัญ

จังหวัดนครราชสีมา หรือที่เรียกกันว่าโคราช เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยมาทุกยุคทุกสมัยอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนกระทั่งมีการติดต่อแลกเปลี่ยน รับวัฒนธรรมจากภายนอกและพัฒนาการเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ มีผู้นำในการปกครอง มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมร่วมกับวัฒนธรรมที่มีศูนย์กลางจากภาคกลางของประเทศไทย

เมืองนครราชสีมาเป็นการรวมกันของสองเมืองคือเมืองเสมาและเมืองโคราชปุระ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งอยุธยาทรงรับสั่งให้อพยพผู้คนมาสร้างเมืองใหม่ จากพื้นที่อำเภอสูงเนินมาสร้างยังเมืองนครราชสีมาในปัจจุบันมีเจ้าเมืองปกครองตลอดมาและมีบทบาทเป็นหัวเมืองที่มีความสำคัญของอีสาน ปรากฏเรื่องราวเหตุการณ์ที่สำคัญมีความเกี่ยวเนื่องกับเมืองนครราชสีมา เช่น กบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ กบฏบวรเดช

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ด้านความรู้ (K)
 - 1.1 นักเรียนมีความรู้และความเข้าใจของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองนครราชสีมา
 - 1.2 นักเรียนมีความรู้และความเข้าใจเหตุการณ์ที่สำคัญของเมืองนครราชสีมา
2. ด้านกระบวนการ (P)
 - 2.1 นักเรียนสามารถเรียงลำดับช่วงเวลาของประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาได้
 - 2.2 นักเรียนสามารถอธิบายเหตุการณ์ที่สำคัญของประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาได้
3. ด้านคุณธรรม (A)
 - 3.1 นักเรียนมีความภาคภูมิใจวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

สมรรถนะ

1. ทักษะกระบวนการคิด
2. ทักษะกระบวนการใช้ทักษะชีวิต
3. ทักษะกระบวนการสื่อสาร
4. ทักษะกระบวนการในการใช้เทคโนโลยี

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ใฝ่เรียนรู้
3. มุ่งมั่นในการทำงาน
4. รักความเป็นไทย

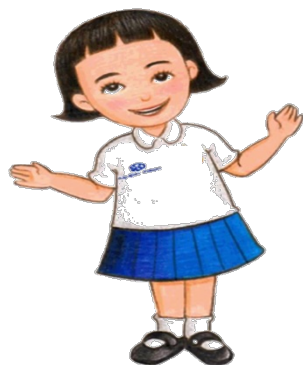
คำชี้แจงในการใช้สำหรับนักเรียน

ชุดการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย แบบบูรณาการสาระท้องถิ่น เรื่องเมืองเก่านครราชสีมา ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 แต่ละชุดจะประกอบไปด้วย

1. แบบทดสอบก่อนเรียน
2. ใบความรู้
3. ใบกิจกรรม (กลุ่ม)
4. ใบงาน (รายบุคคล)
5. แบบฝึกหัด
6. แบบทดสอบก่อนเรียน

ชุดการสอนนี้ สำหรับนักเรียนเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนเรื่อง ประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมา ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูเป็นเพียงผู้เตรียมสื่ออุปกรณ์ ให้นักเรียนเป็นผู้ทำกิจกรรมกันเป็นกลุ่ม และร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น ซึ่งมีลักษณะเป็นกิจกรรม 5 ขั้นตอน Learning to Question การถามตอบ Learning to Search การสืบค้น Learning to Construct การสร้างองค์ความรู้ Learning to Communicate การสื่อสาร และ Learning to Serve การเผยแพร่ผลงาน นอกจากนี้มีกิจกรรมการเรียนรู้รายบุคคล ซึ่งมีลักษณะเป็นการฝึกทักษะรายบุคคลเป็นใบงานต่าง ๆ หลังจบการเรียนการสอนแต่ละชั่วโมง ครูและนักเรียนจะร่วมกันสรุปกิจกรรมหรือเนื้อหาที่เรียน และแจกเฉลยให้ด้วย

ดังนั้นนักเรียนควรเตรียมพร้อมสำหรับการทำกิจกรรมได้ทุกเมื่อ ตามกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ครูกำหนด อย่างตั้งใจ ตั้งใจ และร่วมมือกันปฏิบัติกิจกรรมให้สามารถบรรลุจุดประสงค์การเรียนการสอนที่กำหนด โดยนักเรียนต้องรู้จักการศึกษาทบทวนอย่างสม่ำเสมอด้วย

ใบความรู้ที่ 1

การแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาจากหลักฐานทางโบราณคดี

รูปที่ 1 ประตุมงคล

(ที่มา <http://www.koratmuseum.com/2560>)

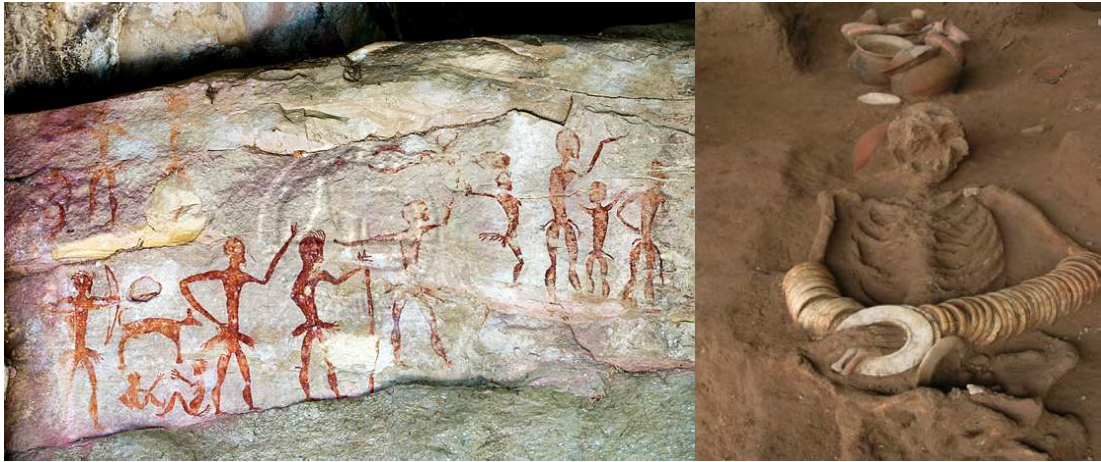
1. คนโคราชมาจากไหน

โคราช (อ่านว่า โค-ราด) เป็นภาษาพูด ที่กร่อนมาจากชื่อเต็มว่า นครราชสีมา เริ่มเรียกชื่อนี้ราวหลัง พ.ศ. 2,000 นครราชสีมา หมายถึงเมืองที่เป็นพระราชอาณาเขต (ของรัฐอยุธยา) ภาษาปากชาวบ้านว่า ครราช แล้วเพี้ยนต่อมาเป็นโคราช เป็นพยานว่าอำนาจของรัฐอยุธยาเริ่มแรกๆมาไกลมาถึงที่ราบสูงไกลสุดที่เมืองนครราชสีมา ส่วนดินแดนนอกเหนือจากนั้นเป็นเขตอำนาจรัฐอื่น เช่น ล้านช้าง (ลาว) รัฐกัมพูชา วัฒนธรรมโคราชเป็นแบบอยุธยาบนพื้นเมืองดั้งเดิมที่ราบสูง โดยมีพัฒนาการใหม่ราวหลัง พ.ศ. 2,000 มีลักษณะที่สำคัญ เช่น นุ่งโจงกระเบน, ตัดผมสั้น, กินข้าวเจ้า, เล่นเพลงโคราช, ศิลปกรรมแบบภาคกลาง, พูดสำเนียงเหนือ

บรรพชนของโคราชถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ ผสมกลมกลืนอยู่ด้วยกัน ได้แก่

1. คนที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ภาคกลาง โยกย้ายจากอยุธยา ในวัฒนธรรมแบบ ไทย-ลาว ปนเขมร ยุคต้นอยุธยา ราวเรือน พ.ศ. 2,000
2. คนพื้นเมืองดั้งเดิมที่ราบสูง ในวัฒนธรรมแบบมอญ-เขมร และอื่นๆสืบเนื่องจากยุคดึกดำบรรพ์ ราว 3,000 ปีมาแล้ว

2. โคราช สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์

รูปที่ 2 ภาพเขียนสี วัดเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
(ที่มา <https://thai.tourismthailand.org/25610>)

ราว 3,000 ปีมาแล้ว มีชุมชนดึกดำบรรพ์อยู่ลุ่มแม่น้ำมูล ล้วนเป็นบรรพชนกลุ่มหนึ่งของคนโคราชและคนไทยทุกวันนี้ ตั้งหลักแหล่งเป็นหมู่บ้านกระจายอยู่ทางต้นลำน้ำมูล บริเวณลำตะคองกับลำเชียงไกร และพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ในภายหลัง พื้นที่แถบนี้คงได้มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าจากวัฒนธรรมภายนอก โดยเฉพาะติดต่อกับผู้คนในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำโขง รวมทั้งโดนแลสาบ (ทะเลสาบในประเทศกัมพูชา) จนมีพัฒนาการเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่ เช่น เมืองพิมายและเมืองนครราชสีมาเก่าตามลำดับช่วงเวลา

2.1 แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด

รูปที่ 3 แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด
(ที่มา <https://www.sanook.com/news/2561>)

แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัดตั้งอยู่ บ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งโบราณคดีที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยและมีความต่อเนื่องจากวัฒนธรรมที่ยาวนานที่สุดในประเทศไทย ณ เวลานี้ นับได้ตั้งแต่ยุคหินใหม่ ยุคสำริด ยุคเหล็ก เรื่อยมาจนกระทั่ง

ถึงยุคปัจจุบัน ภายในแหล่งได้มีการขุดพบหลุมฝังศพ โครงกระดูกมนุษย์ เครื่องประดับ และเครื่องมือ การวาดลวดลายอย่างงดงาม ซึ่งแหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีอายุใกล้เคียงกับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ที่จังหวัดอุดรธานีอีกด้วย คือประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว

จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ได้เข้ามาศึกษาค้นคว้าทางด้าน โบราณคดีในประเทศไทย ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากร และมหาวิทยาลัยโอทาโก ประเทศ นิวซีแลนด์ ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2542 ในบริเวณพื้นที่บ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาแห่งนี้ เพื่อศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ในประวัติศาสตร์ ก่อนที่จะพัฒนาเข้าสู่ยุค รับวัฒนธรรมจากภายนอก

จากการขุดค้นทำให้ทราบว่าแหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัดเป็นการตั้งรกราก ของชุมชนยุคก่อน ประวัติศาสตร์ มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในประเทศไทยเนื่องจากเป็นการรกรากของสังคมเกษตรกรรม สังคมแรก มีอายุราว 2,100-1,250 ปี ก่อนที่จะเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ยุคสำริด ยุค เหล็ก จนถึงยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น ซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานคล้ายบ้านเชียง และยังคงสภาพความ สมบูรณ์ไว้ได้ มีประโยชน์ต่อการศึกษาความต่อเนื่องของวัฒนธรรมโบราณ

2.2 แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท

รูปที่ 4 แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท
(ที่มา <http://www.tiewplearn.com/2560>)

แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอ โนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญมากอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีอายุ ราว 3,000 ปีมาแล้ว จากการขุดค้นของนักโบราณคดีทำให้ทราบว่า แหล่งโบราณคดีมีขนาดใหญ่ มีคูน้ำล้อมรอบ 1 ชั้น มีลำธารปราสาทไหลผ่านทางด้านทิศเหนือ มีมนุษย์มาตั้งชุมชนครั้งแรกราว 3,000 ปีมาแล้ว รู้จักการเพาะปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ มีการใช้เครื่องมือสำริดบ้างแต่ไม่แพร่หลาย รู้จักการทำ ภาชนะดินเผาเป็นรูปปากแตงสีแดง ขัดมันและมีการนำภาชนะดังกล่าวฝังรวมกับศพด้วย ต่อมาในราว 2,200 ปี เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีสูงขึ้น โดยผลิตภาชนะดินเผาแบบพิมายดำขึ้นมาแทน มีการนำเหล็ก สำริด หินสีต่างๆ เช่น หินคาร์เนเลียน หินอเกต มาทำเครื่องใช้เครื่องประดับ จนเมื่อถึง

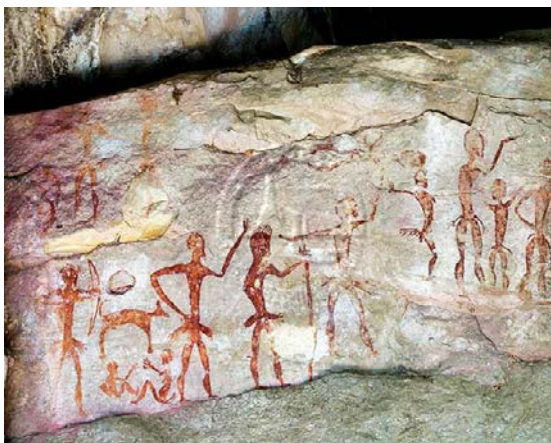
ราวพุทธศตวรรษที่ 12 จึงเริ่มพัฒนาชุมชนรับศาสนาเข้ามาจากภายนอกซึ่งตรงช่วงสมัยทวารวดีของภาคกลาง และยุคสมัยเขมรลำดับถัดมา แต่เป็นช่วงระยะสั้นๆ ก่อนที่ชุมชนนี้จะค่อยๆ รางไป แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาทนับเป็นแหล่งโบราณคดีแหล่งที่สองของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ต่อบ้านเชียง ที่ได้จัดทำในลักษณะพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จากหลักฐานที่ค้นพบสันนิษฐานว่า มีชุมชนอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์จนพัฒนาเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ มีหลักฐานของกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดีและแบบเขมรโบราณ ช่วงระหว่าง 1,500-3,000 ปีมาแล้ว โดยหลุมขุดค้นที่ตกแต่งและเปิดให้ชม มีทั้งหมด 3 แห่งคือ

หลุมขุดค้นที่ 1 มีโครงกระดูกฝังอยู่ในชั้นดินแต่ละสมัย แต่ละยุคมีลักษณะการฝังที่แตกต่างกันไป ยุค 3,000 ปี อยู่ในชั้นดินระดับล่างลึกลง 5.5 เมตร โครงกระดูกจะหันหัวไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ยุค 2,500 ปี หันหัวไปทางด้านทิศตะวันออก ยุค 2,000 ปี หันหัวไปทางด้านทิศใต้ แต่คติการฝังจะคล้ายกันคือ จะนำเครื่องประดับ เช่น กำไลเปลือกหอย ลูกปัด แหวนสำริด กำไลสำริด เครื่องประดับศีรษะทำด้วยสำริดและภาชนะของผู้ตายฝังรวมไปด้วยกับผู้ตาย ในช่วงสามระยะแรกนี้เป็นภาชนะดินเผาเคลือบน้ำดินสีแดง แบบลายเชือกทาบ ลักษณะหลักของภาชนะเป็นแบบคอแคบปากบาน แต่บางใบมีทรงสูงเหมือนคนโท บางชิ้นมีลักษณะเป็นทรงกลมสั้น ต่อมาในยุค 1,500 ปี นั้นลักษณะของภาชนะจะเปลี่ยนเป็นแบบพินายดำ คือ มีสีดำ ผิวขัดมัน เนื้อหยาบบาง

หลุมขุดค้นที่ 2 ในดินชั้นบนพบร่องรอยของศาสนสถานในราวพุทธศตวรรษที่ 13-16 เรียกกันว่า กุฎารปราสาท และพบเศียรพระพุทธรูปในสมัยเดียวกัน ศิลปะทวารวดีแบบท้องถิ่น นอกจากนี้ยังพบรูปปั้นดินเผาผู้หญิงครึ่งตัวเอามือกุมท้อง ลักษณะคล้ายตั้งครุฑ และชิ้นส่วนลายปูนปั้นประดับปราสาท

หลุมขุดค้นที่ 3 พบโครงกระดูกในชั้นดินที่ 5.5 เมตร เป็นผู้หญิงทั้งหมด เป็นที่น่าสังเกตว่าโครงกระดูกทุกโครงในหลุมนี้ไม่มีศีรษะ และภาชนะนั้นถูกทุบให้แตกก่อนที่จะนำลงไปฝังด้วยกัน นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า เป็นโครงกระดูกของผู้หญิงที่ถูกประหารชีวิตและนำศีรษะไปแก้ประจาน และได้พบโครงกระดูกอยู่รวมกันในอีกที่หนึ่ง ซึ่งห่างจากจุดเดิมเพียง 500 เมตร

2.3 ภาพเขียนสีถ้ำวัดเขาจันทร์งาม

รูปที่ 5 ภาพเขียนสีถ้ำวัดเขาจันทร์งาม
(ที่มา <https://thai.tourismthailand.org/2560>)

ภาพเขียนสีเขาจันทร์งามเป็นแหล่งศิลปะถ้ำยุคก่อนประวัติศาสตร์เพียงแห่งเดียวในจังหวัด นครราชสีมาเท่าที่พบใน มีอายุอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ภาพเขียนสีเขาจันทร์งามตั้งอยู่ในพื้นที่วัดเลิศสวัสดิ์ (เขาจันทร์งาม) ซึ่งเป็นวัดราษฎร์สังกัดมหานิกาย ภาพเขียนสีพบอยู่ที่ด้านทิศใต้ของวัด สภาพโดยทั่วไปมีก้อนหินทรายขนาดใหญ่ตั้งเรียงรายกันหลายก้อนเป็นกลุ่มใหญ่ บางก้อนตั้งอยู่ซ้อนกัน ระหว่างก้อนหินแต่ละก้อนมีช่องทางสามารถเดินลอดเลาะผ่านได้

บริเวณที่ปรากฏภาพเขียนสีมีก้อนหินทรายขนาดใหญ่หลายก้อนเรียงตัวขนานกันตามแนว ตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิดช่องว่างตรงกลางเป็นแนวยาว แต่ช่องว่างระหว่างหิน 2 แนวในจุดที่พบภาพเขียนสีจะมีความกว้างมากที่สุด ภาพเขียนสีปรากฏอยู่ตามหลืบหินและเพิงหินของก้อนหินทราย 4 ก้อน ทั้งฝั่งด้านทิศตะวันตกและตะวันออก พื้นที่ระหว่างก้อนหิน 2 ก้อนที่ปรากฏภาพเขียนสีฝั่งทิศตะวันออกมีการทำเป็นแท่นซีเมนต์สูงจากพื้นดินตลอดแนว สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปและเป็นอาสนะสำหรับสงฆ์ (ห้ามฆราวาสขึ้นไปบนแท่น) ส่วนฝั่งด้านทิศตะวันตกภาพเขียนสีปรากฏบนผนังก้อนหิน 2 ก้อนที่ตั้งซ้อนกันอยู่ ข้างก้อนหินมีบันไดซีเมนต์สำหรับเป็นทางขึ้นสู่พื้นที่ด้านบน ภาพเขียนสีทั้งหมดเขียนด้วยสีแดง อยู่สูงจากพื้นดินประมาณ 2-4 เมตร การศึกษาที่ผ่านมาของกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยศิลปากรได้จัดแบ่งภาพเขียนสีที่พบเป็น 12 กลุ่มตามตำแหน่งที่พบ โดยรวมแล้วมีภาพทั้งหมด 44 ภาพ เป็นภาพคน 32 ภาพ ภาพสัตว์ 5 ภาพ (สุนัข นกหรือไก่ ตะกวด? เม่น? เสือ?) คันธนูและลูกศร 1 ภาพ และไม่ทราบว่าเป็นภาพชนิดใด 5 ภาพ เทคนิคการเขียนภาพมี 2 แบบ คือ ภาพเงาที่บดและลายเส้นโครงร่างภายนอก ภาพคนส่วนใหญ่มีส่วนน่องโต มีผ้านุ่ง ไม่สวมเสื้อ ผู้หญิงจะมีหางนกฮอยมาจากกระเบนเหน็บและพู่ประทับบนหัว

รายละเอียดของภาพทั้ง 12 ได้แก่

กลุ่มที่ 1 เป็นภาพชุดที่เด่นและสำคัญที่สุด อยู่บนผนังหินด้านทิศตะวันออก เนื้อที่ขนาด 1x2 เมตร เป็นภาพเขียนแบบเงาที่บด ภาพมี 2 แถว (บนและล่าง) ลักษณะเป็นรูปกลุ่มคน 14 คน มีทั้งเพศชายและหญิง วัยเด็กและผู้ใหญ่ รวมทั้งภาพสุนัข 1 ตัว โดยมีรายละเอียดคือ

แถวบน เป็นภาพคน 3 คน คนแรกมีเพียงครึ่งซีก ไม่มีหัว คนที่ 2 ยืนกางแขน มีผ้ากางออกมาจากส่วนเอวทั้ง 2 ข้าง ชายผ้ามีแฉกเป็นริ้วๆ เป็นภาพที่เขียนด้านตรง แต่หันหน้าเอียงไปทางขวา คนที่ 3 เขียนให้เห็นด้านข้าง หันหน้าไปทางตรงกันข้ามกับคนที่ 2 ภาพนี้ไม่เต็มรูป ขาดส่วนคอ ลำตัวบางส่วน และต้นขา

แถวล่าง เป็นขบวนภาพคนเดินเรียงเป็นแถว ภาพแรกของแถวล่างอยู่ต่ำจากแถบบนประมาณ 30 เซนติเมตร เป็นภาพคนยืนถือธนูในท่าทางกำลังยิงธนู โดยลูกธนูถูกยิงออกจากคันธนูแล้ว ภาพนี้เป็นภาพเขียนให้เห็นด้านข้าง มีเส้นผมอยู่บนหัว นุ่งผ้าห้อยหน้าหลัง ชายผ้าด้านนอกมีแฉกเป็นริ้วๆ ขาด้านหลังสลับเลื่อนไป ต่อจากภาพนี้เป็นภาพสุนัข หูตั้ง หางดก มีอวัยวะเพศบ่งบอกว่าเป็นตัวผู้ ลักษณะตัวผอมยาว ต่ำจากภาพสุนัขลงมาเล็กน้อยเป็นภาพคนนั่งชันเข่า คนที่ 2 เป็นภาพผู้หญิงมีท้องใหญ่ เปลือยอก มีหางคล้ายหางนก ภาพ 2 คนนี้อยู่ในลักษณะที่กำลังเล่นหรือคุยกัน คนหนึ่งเป็นผู้ชาย คนหนึ่งเป็นผู้หญิง ภาพถัดไปเป็นภาพคนยืนเท้าเอว นุ่งผ้า 2 ชั้นหน้าหลัง แขนขวยยกตั้งศอก เป็นภาพเขียนด้านข้าง ห่างจากภาพนี้ไปประมาณ 20 เซนติเมตร เป็นภาพคนยืนหลังค่อม บนหัวมีเส้นผม นุ่งผ้า 2 ชั้นหน้าหลัง ชายผ้าด้านหน้ามีแฉกเป็นริ้วๆ มือขวายื่นออกไปถือสิ่งของคล้ายไม้เท้า ข้างหน้าภาพนี้เป็นภาพคนยืนยกแขนทั้ง 2 ข้าง คล้ายอยู่ในท่ารำ ต้นขาด้านหลังขาดหายไป ภาพถัดไปเป็นภาพผู้หญิง เห็นด้านข้างในท่ารำรำ ข้างหน้าภาพผู้หญิงเป็นภาพคนยืนยื่นแขนออกไปข้างหน้า มีผ้าปิดหน้า หลังชายผ้า

มีรูปกากบาท ภาพถัดไปเป็นภาพเด็ก 2 คน อยู่ในท่ารำ คนหนึ่งยกแขนทั้ง 2 ข้างขึ้น อีกคนหนึ่งมือซ้ายเท้าเอว มีขวดยกขึ้น นุ่งผ้า 2 ชั้นปิดหน้าหลัง ภาพถัดไปเป็นภาพสีแดงจางๆ

กลุ่มที่ 2 อยู่บนผนังหินด้านทิศตะวันออกใกล้กับภาพกลุ่มที่ 1 แต่อยู่คนละผนังหิน มีภาพคนชัดเจน 1 ภาพ เป็นภาพคนผอมยาวกำลังวิ่งหรือรำ มองเหลียวหลัง จากเขาลงไปถึงปลายเท้าขาดหายไป ผนังด้านนี้มีร่องรอยของภาพเขียนสีอยู่แต่ลบเลือนไปหมด เห็นเพียงสีแดงเป็นแถบๆ

กลุ่มที่ 3 อยู่บนผนังหินด้านทิศตะวันออก เป็นภาพคนกำลังจับสัตว์เลื้อยคาน ลักษณะคล้ายสัตว์กิ้งก่า แอ้ หรือตะกวด ห่างจากภาพคนเล็กน้อยมีลายเส้นคดไปมา 3 เส้น

กลุ่มที่ 4 อยู่บนผนังหินด้านทิศตะวันออก เป็นภาพคน 3 คน ไม่มีศีรษะ แสดงท่าทางยืนมีคนนุ่งผ้าคล้ายกระโปรงสั้นเหนือเข้า 2 คน

กลุ่มที่ 5 อยู่บนผนังหินด้านทิศตะวันตก ภาพคน 3 คน ยืนขนบภาพสัตว์คล้ายเม่นหรือหมูป่า ใช้เทคนิคเขียนภาพ 2 แบบ คือ แบบโครงร่างภายนอกและแบบเงาที่บิ ภาพสัตว์และคนยืนอยู่หน้าสัตว์ เขียนแบบโครงร่างภายนอก ส่วนภาพเขียนแบบคล้ายคล้ายเงาที่บิเป็นภาพคนอยู่ในท่าทางกำลังวิ่ง นุ่งผ้าปิดหน้าหลัง 1 ภาพ

กลุ่มที่ 6 ภาพคน 3 คน ภาพที่สมบูรณ์ที่สุดในกลุ่มนี้อยู่ตรงกลาง เป็นภาพคนกางแขน นุ่งผ้าปิดหน้าหลัง แต่ส่วนตั้งแต่เขาลงไปขาดหายไป สันนิษฐานว่าเป็นท่ารำยาว อีก 2 คนภาพขาดหายไปโดยหายไปครึ่งตัว ตั้งแต่หัวถึงกลางตัว 1 ภาพ และจากสะโพกลงไป 1 ภาพ

กลุ่มที่ 7 เป็นภาพสัตว์ภาพเดียว รูปร่างคล้ายสิงโตหรือเสือ ข้างหน้าสัตว์มีสีแดงเป็นจุดๆ รวม 5 จุด เกิดจากสีบางส่วนขาดหายไป

กลุ่มที่ 8 รูปคน 2 คน แสดงท่ารำ มีเพียงครึ่งตัวด้านบน ส่วนล่างขาดหายไป

กลุ่มที่ 9 รูปคน 1 คน ยืนยกแขนส่วนปลายแขนกับขาขาดหายไป 1 ข้าง ด้านข้างคนมีลายเส้นวาดยาวตามแนวตั้ง อาจจะเป็นภาพคนที่ลบเลือนไป (?)

กลุ่มที่ 10 รูปคน 1 คน ไม่มีศีรษะ อยู่ในลักษณะท่าทางคู่ตัว

กลุ่มที่ 11 มีรูป 3 รูป อาจเป็นภาพคนทั้ง 3 รูป แต่ภาพลบเลือนขาดไป

กลุ่มที่ 12 เป็นภาพคนครึ่งตัว แขนข้างขวากางออกจากลำตัว แขนซ้ายเหยียดตรงขนานกับพื้น นอกจากนี้ ยังปรากฏแถบสีแดงอีกหลายแถบบนผนังหิน แต่ลบเลือนและไม่ทราบว่าเป็นรูปใดแน่ชัด สภาพภาพเขียนสีส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสภาพดี (เมื่อเปรียบเทียบกับรายงานการศึกษาของกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ.2531) แต่ก็มีบางภาพที่เริ่มลบเลือน เช่น ภาพในกลุ่มที่ 6

บุคคลที่สร้างสรรค์ภาพเขียนสีเขาจันทร์งามนี้ นับเป็นศิลปินที่มีทักษะ สามารถถ่ายทอดเรื่องราวลงบนแผ่นหินได้ชัดเจนกว่าแหล่งอื่นๆ ลักษณะทางสังคมคงเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ที่มีอายุอยู่ในราว 3,000-4,000 ปีมาแล้ว อยู่รวมกันหลายครอบครัวเป็นชุมชนใหญ่ ภาพเขียนแสดงสรีระที่สำคัญคือน่องโป่ง ซึ่งพบในภาพของกลุ่มหลายแห่งในภาคอีสาน (อาจแสดงถึงความสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนในภาคอีสาน) นอกจากนี้ภาพเขียนยังแสดงถึงการแต่งกายและการล่าสัตว์ของคนในสมัยนั้น

3. โคราซ สมัยวัฒนธรรมทวารวดี

รูปที่ 5 พระนอน วัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน
(ที่มา <http://www.koratstartup.com/wat-dhammacharak-semaram/2560>)

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16 ดินแดนในภาคอีสานอันประกอบไปด้วยบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี ได้เจริญขึ้นเป็นบ้านเมืองอย่างเต็มที่ ได้รับเอาวัฒนธรรมในด้านศาสนา ลัทธิการปกครองตลอดจนขนบประเพณีบางอย่างจากอินเดีย ซึ่งแผ่หลายจาก

1. ภาคกลางของประเทศไทย ผ่านเข้ามาทางช่องเขา ในเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์ ดงพญาเย็น และเขาพนมดงรัก ลงสู่ชุมชนในเขตที่ราบลุ่มของลำน้ำต่างๆ
2. บริเวณบ้านเมืองที่ปากแม่น้ำโขงทางใต้และตะวันออกในเขตประเทศกัมพูชาและประเทศเวียดนาม ขึ้นมาตามแม่น้ำโขงเข้าสู่บริเวณแม่น้ำมูล

จากการค้นคว้าของกรมศิลปากร ได้พบว่า พื้นที่จังหวัดนครราชสีมาได้มีการอยู่อาศัยของมนุษย์มาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย และเชื่อว่าวัฒนธรรมทวารวดีที่มีศูนย์กลางแถบภาคกลางของไทยได้แผ่มาถึง และมีการอาศัยอยู่หนาแน่นในราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 โดยในช่วงที่วัฒนธรรมทวารวดีแพร่หลายเข้ามานั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดั้งเดิมอย่างมาก ปรากฏร่องรอยผังเมืองคูน้ำคันดิน ศาสนสถาน และพระพุทธรูปปางไสยาสน์แบบทวารวดีที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยอีกด้วย เมืองโบราณที่มีลักษณะเป็นคูน้ำคันดิน เช่น เมืองเสมา เมืองგრธ เมืองถ้ำจาน เมืองโบราณสีดา เมืองพลับพลา เมืองถ้ำจานฯ เป็นต้น

วัฒนธรรมที่แผ่หลายจากภาคกลางนั้นเรียกในที่นี่ว่าวัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งที่เห็นชัดได้แก่รูปแบบศิลปกรรมซึ่งเป็นของเนื่องในพุทธศาสนาได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมของอีสานทำให้เกิดคติการสร้างโบสถ์ตามเนินดินขึ้นอุทิศให้แก่พระพุทธรูปปางไสยาสน์มีแพร่หลายทั่วไปในบริเวณต่างๆของภูมิภาค เพราะเป็นสิ่งธรรมดาสามัญตลอดจนบุคคลชั้นสูงปกครองสามารถขึ้นได้ และมีการสร้างสถูปเจดีย์ที่สร้างด้วยอิฐ

3.1 เมืองโบราณเสมา

รูปที่ 6 แผนที่เมืองโบราณเสมา อำเภอสูงเนิน
(ที่มา <http://www.koratmuseum.com/2560>)

เมืองเสมาเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งในสมัยทวารวดี และเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีjanaสะ ซึ่งนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีหลายท่านสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอาณาจักรที่เป็นอิสระหรือเป็นเมืองที่ปราศจากอำนาจการปกครองของพวกขอมมาก่อน แต่อย่างไรก็ตามในยุคต่อมาหลังจากที่อาณาจักรนี้อ่อนแอลงก็ถูกอิทธิพลขอมจากกัมพูชาเข้าครอบงำเช่นกัน โดยมีหลักฐานในจารึกหลักที่ 117 ซึ่งพบที่ไกล่ย์โบสถ์พราหมณ์ในเกาะกรุงศรีอยุธยา และปรากฏรายพระนามกษัตริย์ในอาณาจักรศรีjanaสะอยู่ด้วย จารึกหลักนี้นักโบราณคดีได้สันนิษฐานว่า น่าจะถูกเคลื่อนย้ายไปจากเมืองเสมาแห่งนี้

หลักฐานจารึกหลักที่ 117 ที่พบนี้ได้รับูปเอาไว้ด้วย ซึ่งตรงกับพุทธศักราช 1480 จึงพอจะสรุปได้ว่า เมื่อปีพุทธศักราช 1411 นั้นบริเวณที่ราบสูงโคราชนี้มีแคว้นศรีjanaสะปกครองอยู่ โดยมีกษัตริย์ปกครองอยู่เป็นอิสระ ประชาชนนับถือศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ แต่ต่อมาอาณาจักรศรีjanaสะได้ถูกพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 แห่งราชอาณาจักรขอมโบราณ แผ่อำนาจเข้ามาปกครอง เมื่อราวพุทธศักราช 1432-1443 และส่งข้าหลวงขอมเข้ามาดูแลอยู่ที่เมืองเสมานี้ด้วย

เมืองโบราณเสมาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของลำน้ำลำตะคองที่ไหลลงมาจากเทือกเขาตงพญาเย็น บริเวณที่ตั้งของเมืองมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม ที่ไม่สม่เสมอ และเป็นเมืองขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอสูงเนินในปัจจุบันออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือราว 5 กิโลเมตร สภาพเมืองโบราณเสมามีกำแพงคูเมืองล้อมรอบเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน หรือรูปวงรีตามลักษณะของเมืองโบราณสมัยทวารวดี และมีขนาดกว้างยาว 1700x1500 เมตร หรือประมาณกิโลครึ่ง ส่วนกลางของกำแพงเป็นคันดินสูงมีคูน้ำล้อมรอบ ในบางช่วงของกำแพงเมืองปรากฏว่ามีการก่อขึ้น

ในการขุดค้นชั้นดินที่อยู่อาศัยของแหล่งโบราณคดีเมืองเสมานั้น พบว่ามีชั้นดินธรรมชาติทับถมกันถึง 9 ชั้นดินและมีความลึกจากผิวดินถึง 520 เซนติเมตร ในชั้นดินเหล่านี้ได้พบโบราณวัตถุและร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ ซึ่งได้เคยอาศัยอยู่ภายในบริเวณนี้ค่อนข้างหนาแน่น เนื่องแหล่งโบราณคดีเมืองเสมายังไม่มีการกำหนดอายุโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นในการกำหนดอายุจึงต้องอาศัยหลักฐานประเภทต่างๆทางโบราณคดีนำมาใช้ในการกำหนดอายุสมัย โดยการเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีอื่นๆ

ที่พบหลักฐานคล้ายคลึงกันและมีการกำหนดอายุโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์แล้ว ซึ่งการวิเคราะห์หลักฐานประเภทภาชนะดินเผาพบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบภาชนะดินเผาและการแพร่กระจายอย่างชัดเจนในระหว่างชั้นดินธรรมชาติที่ต่างกัน ประกอบกับหลักฐานประเภทโบราณวัตถุในแต่ละชั้นดินธรรมชาติ จึงได้กำหนดชั้นดินของวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีเมืองเสมาได้เป็น 3 สมัย ซึ่งสัมพันธ์กับชั้นดินธรรมชาติด้วย จากการศึกษาเปรียบเทียบโบราณวัตถุซึ่งส่วนใหญ่เป็นชิ้นส่วนแตกหักของภาชนะดินเผาที่ได้จากการขุดค้นประกอบกับการศึกษาชั้นดินที่ปรากฏในหลุมขุดค้นทั้งหมด อาจนำไปสู่ข้อสรุปได้ว่าเริ่มมีชุมชนเข้ามาอาศัยอยู่ที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ ตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 10-11 ซึ่งเป็นชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ที่ได้มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมขึ้นมาจากชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมยุคเหล็กตอนปลาย เป็นต้นมา และอยู่ต่อเนื่องกันมาจนเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ชุมชนโบราณแห่งนี้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชนโบราณร่วมสมัยในภูมิภาคอื่นๆ ที่สำคัญได้แก่ ชุมชนโบราณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และลุ่มแม่น้ำลพบุรี-ป่าสัก ซึ่งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอกโดยเฉพาะจากอินเดีย ซึ่งนำไปสู่การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทั้งด้านความเชื่อ ประเพณี และศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่รุ่งเรืองอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 ก็มาปรากฏในแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ อย่างไรก็ตาม ชุมชนโบราณแหล่งโบราณคดีเมืองเสมาและชุมชนร่วมสมัยในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลเองก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ แม้ว่าจะมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมและเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิมก็ตาม

ระยะที่ 1

ชุมชนแห่งนี้ปรากฏร่องรอยเด่นชัดอยู่ทางด้านเหนือของเมืองชั้นใน ซึ่งลักษณะพื้นที่เป็นเนินดินทับถมค่อนข้างสูง โบราณวัตถุที่พบในชั้นวัฒนธรรมนี้ส่วนใหญ่เป็นโบราณวัตถุประเภทกระดูก ซึ่งนำมาใช้เป็นเครื่องมือและเครื่องประดับ เช่น ลูกปัด เครื่องมือปลายแหลมขนาดเล็ก เขี้ยวสัตว์เจาะรู และยังพบกำไลที่ทำจากหินอ่อนด้วย สำหรับโบราณวัตถุประเภทโลหะ ที่พบในชั้นวัฒนธรรมที่ 1 มีทั้งที่ทำจากสำริดซึ่งทำเป็นเครื่องประดับประเภทกำไล และที่ทำจากเหล็กโดยพบในรูปแบบเครื่องมือเครื่องใช้อยู่ในสภาพชำรุดและผุกร่อนมาก รวมทั้งตะกรันเหล็ก เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยการถลุงเหล็ก ตะกรันเหล็กที่พบนี้แม้ว่าจะพบในเกือบทุกระดับแต่ก็ไม่หนาแน่นนัก จึงอาจเป็นแค่เพียงการผลิตขึ้นเพื่อใช้ในชุมชนเท่านั้น โบราณวัตถุประเภทหินได้แก่ เบ้าดินเผา ลูกปัดดินเผา ตุ๊กตาดินเผา เครื่องประดับ แท่งดินเผา และพวยกา รวมทั้งชิ้นส่วนภาชนะดินเผาแบบต่างๆ สำหรับภาชนะดินเผาที่พบในระยะการอยู่อาศัยระยะที่ 1 นี้ อาจจัดเป็นสองกลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มภาชนะดินเผาพื้นเมือง และกลุ่มภาชนะดินเผาที่มาจากต่างถิ่น

กลุ่มภาชนะดินเผาพื้นเมือง ได้แก่ กลุ่มภาชนะดินเผาที่มีเทคนิคการผลิตด้วยการเผารมควันและขัดมันหรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า ภาชนะดินเผาแบบพิมายดำ ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันไป เช่น หม้อ ถ้วย ชาม ภาชนะดินเผากลุ่มนี้เป็นภาชนะทั้งที่ใช้ในการหุงหาอาหาร และยังใช้ในพิธีกรรมการฝังศพด้วยโดยใช้เป็นภาชนะที่ใส่อาหารอุทิศให้ศพ ภาชนะดินเผาแบบพิมายดำนี้เป็นภาชนะดินเผาที่นิยมแพร่หลายในชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนโดยเฉพาะในเขตจังหวัดนครราชสีมา และมีการใช้ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น

กลุ่มภาชนะดินเผาต่างถิ่น ได้แก่ ภาชนะดินเผาแบบขวานวล เนื้อบางละเอียด ภาชนะดินเผาแบบพิเศษ 1 เนื้อหยาบปานกลาง ค่อนข้างมีน้ำหนัก เนื้อหยาบ ละภาชนะดินเผาแบบหม้อมีสันซึ่งต่อมาได้พัฒนาการมาเป็นหม้อมีสันอันเป็นที่รู้จักในวัฒนธรรมทวารวดีนั่นเอง

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักฐานประเภทต่างๆ รวมทั้งด้านคติประเพณี ความเชื่อของชุมชนโบราณในระยะที่ 1 ของแหล่งโบราณคดีเมืองเสมานี้ ช่วงระยะเวลาการอยู่อาศัยของชุมชนในวัฒนธรรมนี้จะอยู่ในช่วงประมาณ 1,500 หรือราวพุทธศตวรรษที่ 10-11

ระยะที่ 2

ระยะการอยู่อาศัยระยะที่ 2 ของชุมชนโบราณแหล่งโบราณคดีเมืองเสมา ปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยตั้งแต่ชั้นดินที่ 3-6 โดยมีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นมากในชั้นดินที่ 5-6 การอยู่อาศัยในระยะที่ 2 นี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโดยมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาผสมผสานมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นเมืองของตนต่อเนื่องมาจากระยะการอยู่อาศัยระยะที่ 1 หลักฐานดังกล่าวได้แก่ การสืบทอดภาชนะดินเผาแบบพิมายดำ แต่ปริมาณความหนาแน่นค่อยๆ ลดลงและหายไปในที่สุด ซึ่งช่วงแรกของระยะการอยู่อาศัยระยะที่ 2 นี้แม้ว่าเนื้อภาชนะดินเผาส่วนใหญ่จะเหมือนกับในระยะที่ 1 คือ เนื้อหยาบ มีแลบข้าวเป็นส่วนผสมสำคัญ แต่จากชิ้นส่วนภาชนะที่พบจะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของระยะที่ 2 นี้นิยมภาชนะดินเผาเนื้อหนา ขนาดค่อนข้างใหญ่ เป็นภาชนะทรงหม้อ ทรงอ่าง มีการตกแต่งส่วนลำตัวด้วยลายเชือกทาบเส้นใหญ่ ลายกดประทับร่องขนาน และลำตัวเรียบไม่มีการตกแต่งลวดลายใดๆ ขณะเดียวกันเนื้อภาชนะก็ค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มมีการนำเม็ดทรายมาเป็นส่วนผสมกับแลบข้าวในเนื้อดินปั้นมากขึ้น จนกระทั่งเนื้อดินปั้นมีทรายละเอียดปานกลางถึงเนื้อละเอียด เนื้อบาง ค่อนข้างแกร่งและมีน้ำหนัก อย่างไรก็ตามก็ยังคงสืบทอดรูปแบบภาชนะต่อมาอย่างเช่น หม้อมีสัน หม้อปากผาย ขาม อ่าง เป็นต้น

จากการศึกษาเปรียบเทียบโบราณวัตถุที่ปรากฏในชั้นวัฒนธรรมนี้อาจกำหนดอายุโดยการเปรียบเทียบว่าอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ซึ่งสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทวารวดีในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยอิทธิพลทางวัฒนธรรมนี้ได้เข้ามามีอิทธิพลในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมากในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา และได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมือง

รูปที่ 7 ธรรมจักรศิลา วัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน)
(ที่มา <http://www.koratmuseum.com/2560>)

อาจกล่าวได้ว่า ระยะเวลาอยู่อาศัยระยะที่ 2 นี้เป็นช่วงระยะเวลาที่แหล่งโบราณคดีเมืองเสมา มีความเจริญมาก มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยวัฒนธรรมทวารวดีจากทางภาคกลางได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ของผู้คนอยู่อาศัยอยู่ในแหล่งโบราณคดีเมืองเสมา อย่างเต็มที่ มีชุมชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับระยะเวลาอยู่อาศัยระยะอื่นๆ ทั้งหมด มีการขุดคุ้ยน้ำคันดินซึ่งจำเป็นต้องใช้แรงงานในจำนวนมากพอในการที่จะสร้างเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ชุมชนโบราณที่แหล่งโบราณคดีนี้ในช่วงแรกของระยะเวลาอยู่อาศัยระยะที่ 2 นี้ยังคงปรากฏประเพณีการฝังศพ แต่เป็นการฝังศพในไหหรือหม้อดินเผา ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปลงศพจากการฝังยาว เป็นการฝังในไหซึ่งเป็นประเพณีที่นิยมของชุมชนโบราณสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล-ชี ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 เช่น แหล่งโบราณคดีเนินอุโลก จังหวัดนครราชสีมา ขณะเดียวกันพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดด้วยเช่นกัน ซึ่งมีการสร้าง ศาสนสถานในพระพุทธศาสนาหลายแห่งด้วยกันทั้งในเขตเมืองชั้นใน เมืองชั้นนอกเมืองเมือง ซึ่งทางสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 นครราชสีมาได้ขุดแต่งแล้วทั้งสิ้น 9 หลังด้วยกัน แผนผังของโบราณสถานที่พบที่แหล่งโบราณคดีเมืองเสมานี้เหมือนกับโบราณสถานที่พบในเมืองโบราณในวัฒนธรรมทวารวดีในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และยังเป็นการประดับตกแต่งโบราณสถานด้วยลายปูนปั้นเป็นรูปต่างๆ เช่น รูปสัตว์ ลวดลายพันธุ์พฤกษา เช่น ลายมะกูด ลายดอกกลม ลายเขาะร่อง เป็นต้น นอกจากศาสนสถานแล้วยังได้มีการสร้างประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาทั้งพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ซึ่งมีทั้งสร้างด้วยหินทรายและสำริด ที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยไว้นอกเมือง ธรรมจักรศิลาซึ่งพบถึง 2 อันด้วยกันคือบริเวณพระนอนและภายในเมืองชั้นใน ธรรมจักรนี้ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้านั่นเอง นอกจากนี้ยังมีการสร้างใบเสมาขนาดใหญ่ ทำจากหินทรายสีแดง ปักรอบเจดีย์และวิหารตามทิศต่างๆ ด้วย ซึ่งใบเสมาที่แหล่งโบราณคดีเมืองเสมานี้เป็นแบบเรียบไม่มีการตกแต่งลวดลายใดๆ

รูปที่ 8 สถูปเจดีย์เมืองเสมา อำเภอสูงเนิน
(ที่มา Jaow Nang Boonphk /2560)

ระยะที่ 3

เป็นระยะการอยู่อาศัยในสมัยสุดท้ายของชุมชนโบราณแหล่งโบราณคดีเมืองเสมาก่อนที่จะมีการทิ้งร้างไป ซึ่งปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยที่ระดับในชั้นดินที่ 1-3 โดยปรากฏร่องรอยเด่นชัดมากในชั้นดินที่ 2 โบราณวัตถุที่พบในชั้นวัฒนธรรมนี้ส่วนใหญ่เป็นชิ้นส่วนภาชนะดินเผาทั้งประเภทเนื้อเครื่องดินและประเภทเนื้อแกร่งทั้งแบบเคลือบน้ำเคลือบและไม่เคลือบ ซึ่งผลิตจากแหล่งเตาในประเทศเองและแหล่งเตาจากต่างประเทศ ที่สำคัญได้แก่ เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง รางวงศ์หยวน จากแหล่งเตาในประเทศได้แก่ เครื่องเคลือบสีน้ำตาล สีขาวใส สีเขียวใส สีน้ำตาลอมเขียว ซึ่งเครื่องเคลือบเหล่านี้เริ่มพบตั้งแต่ในระยะเวลาอยู่อาศัยสมัยที่ 2 ตอนปลายซึ่งอาจแสดงเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามีการอยู่อาศัยต่อเนื่องกันมานั่นเอง รูปทรงภาชนะที่พบได้แก่ ทรงโก ตลับ ไห อ่าง เป็นต้น ส่วนชิ้นส่วนภาชนะดินเผาประเภทเนื้อดินนั้น เนื้อดินปั้นค่อนข้างละเอียด ใช้ทรายละเอียดเป็นส่วนผสม เผาอ่อนข้างสุกและแกร่ง เนื่องจากเผาในเตาที่สามารถควบคุมได้ เนื้อหยาบปานกลาง สีส้ม สีเทา ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนเร็ว รูปทรงภาชนะดินเผาที่พบได้แก่ ถ้วย อ่าง ไหปากผายคล้ายปากแจกัน ลวดลายที่ตกแต่งได้แก่ ลายขีดเป็นร่องขนาน 1-4 ร่อง ลายกดเป็นจุดประในแนวทแยงภายในร่องขนาน ลายกดประทับเป็นฟันปลา เป็นต้น

จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบโบราณวัตถุที่ปรากฏในชั้นวัฒนธรรมระยะสุดท้าย อาจกำหนดอายุจากการเปรียบเทียบได้ว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-17 ซึ่งสัมพันธ์กับโบราณสถานหมายเลข 1 ซึ่งเป็นปราสาทอิฐแบบเขมร สร้างอุทิศถวายแด่พระศิวะในศาสนาฮินดู เป็นศาสนสถานขนาดใหญ่ที่สุดในเมืองเสมา หลักฐานที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข 1 นี้ส่วนใหญ่เป็นโบราณวัตถุเนื่องในศาสนาฮินดู เป็นต้นว่า ชิ้นส่วน ศิวลึงค์ ฐานโยนิ ท่อโสมสูตร ชิ้นส่วนศิลาฤกษ์ ศิเวยรเทวรูป ชิ้นส่วนปากโค ชิ้นส่วนรูปเคารพ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ค่อนข้างชำรุด นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนประกอบปัตยกรรมด้วย เช่น บัวยอดปราสาท เสาประดับกรอบประตู บันแถลง ชิ้นส่วนกรอบหน้าบัน บัวเชิงหลังคา ฯลฯ และหลักฐานประเภทศิลาจารึกที่ได้ค้นพบที่แหล่งโบราณคดีเมืองเสมา ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนี้วัฒนธรรมเขมรจากเมืองพระนครได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนโบราณที่แหล่งโบราณคดีเมืองเสมา มีการนับถือศาสนาฮินดู และยังคงคล้อยกับวัฒนธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงเวลานี้ด้วย

รูปที่ 9 โบราณสถานหมายเลข 1 เมืองโบราณเสมา อำเภอสูงเนิน
(ที่มา Jaow Nang Boonphk/2560)

จากผลการศึกษาชั้นวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่แหล่งโบราณคดีเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา นำไปสู่ข้อสรุปได้ว่า เริ่มมีชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ ตั้งแต่ราว 1,500 ปีมาแล้ว หรือราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 ซึ่งเป็นสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ และมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องกันจนมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 หรืออาจจะถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ชุมชนแห่งนี้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชนโบราณร่วมสมัยในภูมิภาคเดียวกัน โดยเฉพาะในกลุ่มลุ่มแม่น้ำมูลเองภูมิภาคอื่นๆ ที่สำคัญได้แก่ ชุมชนโบราณจากภาคกลางและจากกลุ่มชุมชนโบราณ บริเวณลุ่มแม่น้ำลพบุรี-ป่าสัก จึงมีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมด้านต่างๆ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 ซึ่งก็ได้เข้ามาปรากฏในบริเวณแหล่งโบราณคดีนี้ด้วย ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมเดิมของตนไว้บางส่วน หลังจากนั้นยังได้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมเข้ากับ อิทธิพลวัฒนธรรมเขมรซึ่งได้แผ่กระจายทั่วทั้งภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะวัฒนธรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงได้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างไปจากต้นแบบเดิม

3.2 เมืองโบราณกรุง

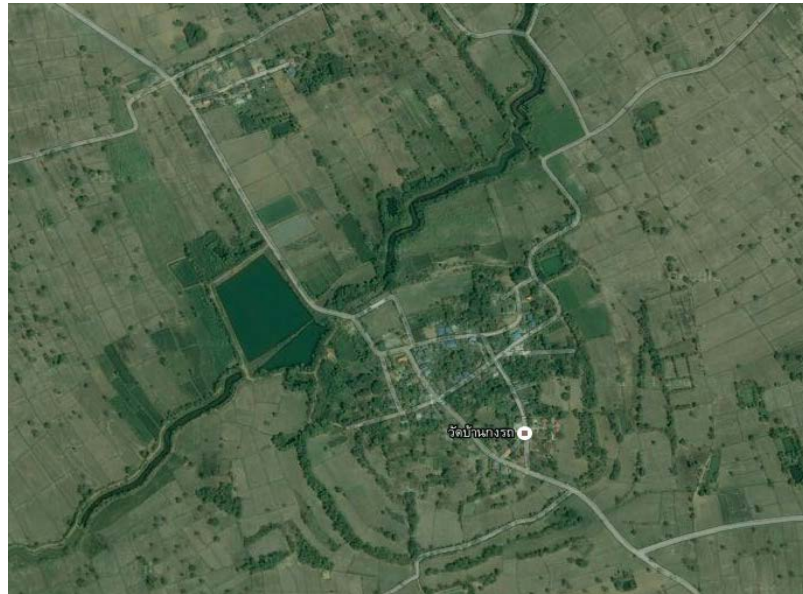
รูปที่ 10 ชากสฤประเจียรย์เมืองโบราณกรุง อำเภอห้วยแถลง
(ที่มา วนิดา จาตพิมาย/2560)

เมืองโบราณกรุง ตั้งอยู่บ้านกรุง ตำบลกรุง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา สภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐาน มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ลาดลอนกว้างขวางบริเวณด้านทิศใต้เป็นที่ลาดเอียงลงสู่แม่น้ำมูล ระยะห่างจากแม่น้ำมูลประมาณ 36.5 กิโลเมตร มีห้วยกรุงไหลผ่านตัวเมืองไปทางตะวันออกลงสู่ลำปลายมาศที่บ้านโนนสมบูรณ์ ห่างจากเมืองกรุงประมาณ 5 กิโลเมตร จากนั้นน้ำจะระบายไปตามลำปลายมาศขึ้นไปทางเหนือ ไปบรรจบกับแม่น้ำมูลที่บ้านหนองตาทุ่ง ตำบลชุมพวง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ห่างจาก เมืองพิมายซึ่งตั้งอยู่บริเวณต้นน้ำไปทางตะวันตกประมาณ 33.5 กิโลเมตร

กำแพงเมือง-คูเมืองกรุง ขุดล้อมรอบบริเวณเนินและที่ราบกลุ่มพื้นที่กว้างยาวประมาณ 1,100 x 1,500 เมตร คูเมืองขุดลึกถึงระดับกักเก็บน้ำมีคันดินยกสูงยกระดับน้ำจากห้วยกรุง ซึ่งระบายจากภูมิประเทศที่เป็นลักษณะที่ลาดลอนด้านทิศตะวันตกของตัวเมือง ลักษณะกำแพงเมือง-คูเมืองกรุง เป็นรูปแบบเมืองซ้อน ส่วนแรกกำแพงเมือง-คูเมืองขุดขึ้นเป็นแบบขุดคูล้อมรอบดินเนิน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 880 เมตร มีคูซ้อนกันหลายชั้นและส่วนที่สองเป็นการขุดล้อมรอบบริเวณกว้างขึ้นทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก มีลักษณะเป็นรูปแบบเส้นตรงมุมเหลี่ยม กำแพงเมือง-คูเมืองกรุงมีสภาพแสดงให้เห็นลักษณะของการเป็นเมืองซ้อนอย่างเด่นชัด และเป็นรูปแบบที่พบเห็นทั่วไปและมีจำนวนมากในบริเวณลุ่มน้ำมูล แสดงถึงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานที่มีมายาวนานก่อนประวัติศาสตร์ ขุดกำแพงเมือง คูเมืองล้อมรอบดินเนินเป็นรูปวงกลมตามลักษณะเนินที่เลือกใช้เป็นบริเวณการตั้งถิ่นฐานพบเห็นได้จำนวนมากในบริเวณลุ่มน้ำมูลและภายหลังได้มีการขยายกำแพงเมือง คูเมืองให้ใหญ่ขึ้นจากเมืองเดิม และเปลี่ยนวิธีการขุดแนวคูเมืองให้เป็นเส้นตรงมีลักษณะเป็นมุมเหลี่ยม

ความสำคัญในทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เมืองกรุงได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 ตอนที่ 34 เมื่อวันที่ 27 เดือนกันยายน พ.ศ.2479 โดยขึ้นทะเบียนคูน้ำคันดินเชิงเนินโบราณและบันทึกถึงความสำคัญไว้ว่า เนินดินซากโบราณสถานในสำนักสงฆ์บ้านกรุง ซึ่งเป็นบริเวณที่ได้พบศิลปกรรมจักรสมัยทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เคยเสด็จมาที่เมืองโบราณแห่งนี้และได้พบธรรมจักรดังกล่าวด้วย ซึ่งตรงกับคำบอกเล่าของชาวบ้านกรุงว่า เมืองนี้เคยพบกงล้อหินแต่ปัจจุบันไม่ทราบว่ายู่ที่ไหน นอกจากนี้ชาวบ้านยังเคยขุดพบหินบดยาสมัยลพบุรีและเศียรพระพุทธรูปอีกด้วย ถึงแม้ว่ายังไม่ได้รับการขุดสำรวจรายละเอียดด้านโบราณคดีและยืนยันความสำคัญของกำแพงเมือง คูเมืองกรุง จากการศึกษารูปแบบกำแพงเมือง คูเมืองกรุงที่เป็นลักษณะเมืองซ้อน ส่วนแรกสร้างขึ้นก่อนเป็นแบบขุดคูล้อมรอบดินเนิน และส่วนหลังเป็นการขุดขยายขอบเขตเมืองกรุงให้กว้างขึ้น โดยขุดคูล้อมรอบด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของเมืองเดิม ซึ่งเป็นบริเวณที่มีระดับต่ำกว่าสามารถระบายน้ำออกจากคูเมืองเดิมเข้าไปในบริเวณใหม่ได้ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาการสร้างบ้านแปงเมืองและมีความเข้าใจเป็นอย่างดีถึงเรื่องคูน้ำและการชลประทานของคนในยุคนั้น รูปแบบแนวคูคลองในยุคหลังเป็นแบบแนวเส้นตรงมุมเหลี่ยม แตกต่างกับยุคแรกที่มีรูปโค้งมนไปตามรูปเนินธรรมชาติซึ่งมีลักษณะเกือบกลม

ลักษณะเมืองซ้อนเป็นข้อมูลสำคัญแสดงให้เห็นว่าได้มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองกรุงมายาวนาน และการขยายเมืองหน้าจะเกิดขึ้นต่างยุคสมัยกันและจากการขุดค้นสำรวจทางโบราณคดี เป็นที่ยอมรับว่า กำแพงเมือง คูเมืองรูปแบบขุดคูล้อมรอบดินเนินเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลา 2,500-2,000 ปี มาแล้ว ส่วนรูปแบบเส้นตรงมุมเหลี่ยมมีการตั้งถิ่นฐานในสมัยขอม นับได้ว่ากำแพงเมือง คูเมืองกรุง มีความเป็นเอกลักษณ์แบบเมืองซ้อนแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานมายาวนานและมีภูมิปัญญาต่อเนื่องจากภูมิปัญญาด้านการจักการน้ำ แต่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเป็นหลักฐานสำคัญไม่แต่เพียงด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี แต่จะเป็นประโยชน์อย่างมากที่จะนำเอาวิธีการจัดการน้ำตามรูปแบบกำแพงเมือง คูเมือง ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนบ้านกรุงในปัจจุบัน

(ที่มา <https://www.google.co.th/maps/2560>)

4. โคราชนในสมัยวัฒนธรรมเขมร

รูปที่ 12 ปราสาทหินพิมาย

(ที่มา <https://www.touronthai.com/2560>)

กลุ่มชนที่ได้แผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองของตนเข้ามาสู่บริเวณนี้ อีกกลุ่มหนึ่งก็คือกลุ่มชนในวัฒนธรรมเขมร ซึ่งเชื่อกันว่ามีชุมชนระดับเมืองหลายแห่งในบริเวณภาคอีสานได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชนเขมรนี้มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 - 16 และยังพบหลักฐานด้วยว่า ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด ยโสธร และ

อุบลราชธานี ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนเขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร หรืออาณาจักรเจนละ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13

ในช่วงเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 ดินแดนในแถบภาคอีสานได้พัฒนาจากสังคมเมืองเข้าสู่สังคมรัฐ ในวัฒนธรรมแบบเขมร ซึ่งยังคงอยู่ในสภาพที่เมืองต่าง ๆ ที่มีจำนวนมากมายนั้นได้มีความเจริญและมีการขยายตัวขึ้นในดินแดนของอาณาจักรเจนละบก และอาณาจักรเจนละน้ำ จนเกิดเป็นรัฐใหญ่ขึ้นมาแทน หลักฐานที่ทำให้เรากล่าวได้เช่นนี้ก็คือ ข้อมูลจากศิลาจารึก และบันทึกจดหมายเหตุของชาวจีน ที่กล่าวถึงรัฐขนาดใหญ่ในบริเวณภาคอีสานในช่วงเวลานี้ เช่น มุลเทศในจารึกเกาะแกร์ ประเทศกัมพูชา เชื่อว่าได้แก่บริเวณลุ่มแม่น้ำมูล กัมพูระในจารึกที่พบจากเมืองออกแก้ว ประเทศกัมพูชา เชื่อได้ว่าเป็นบริเวณเมืองพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และศรีจนาศะหรือจานศปุระในจารึกบ่ออีกา ซึ่งพบที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เชื่อว่าเป็นบ้านเมืองที่อยู่ในบริเวณภาคอีสานตอนใต้

เมื่อถึงในราวพุทธศตวรรษที่ 14 อาณาจักรเขมรได้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 มีการสถาปนาศูนย์กลางราชธานี ซึ่งตั้งอยู่บริเวณเมืองพระนคร ที่อยู่ทางตอนเหนือของทะเลสาบเขมรให้เป็นเมืองหลวง ได้สถาปนา ลัทธิเทวราช และแพร่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองของตนไปสู่ดินแดนที่เป็นบ้านเมืองใกล้เคียง ในช่วงเวลานี้เองที่กระแสวัฒนธรรมของเขมรได้เข้ามายังภาคอีสานอย่างมากมายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของชุมชนโบราณในท้องถิ่นนี้ และนำความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามาด้วย ดังจะเห็นได้จากวิธีการการก่อสร้างผังเมือง ถนน การชลประทาน ฯลฯ เป็นต้นในราวตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ดินแดนในภาคอีสานโดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล ก็ผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรเขมร โดยเชื่อว่าเมืองพิมายคงจะสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรเขมรในดินแดนแถบนี้ การที่อาณาจักรเขมรก่อตั้งศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมของตนนอกอาณาจักรเขมรอีกแห่งหนึ่งนี้ คงเป็นเพราะต้องการควบคุมพื้นที่การเพาะปลูกข้าวและการผลิตเกลือ จากการศึกษาของนักโบราณคดีโดยพิจารณาจากข้อมูลประเภทโบราณวัตถุสถาน ทำให้ทราบได้ว่าชุมชนโบราณในภาคอีสานมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรโบราณ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนคร (ปัจจุบันคือเมืองเสียมเรียบ) มาไม่น้อยกว่าตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 12 ต่อเนื่องมาจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 โดยได้รับอิทธิพลทั้งทางด้านสังคม การเมือง การปกครอง รวมทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาปรับผสมผสานกับความเป็นพื้นบ้านพื้นเมือง จึงส่งผลให้พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีแบบแผนที่เป็นไปตามแบบอย่างวัฒนธรรมแบบเขมร สิ่งที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบันคืออาคารสิ่งก่อสร้างที่เรียกกันว่าปราสาทหินนั้น ล้วนแต่เป็นอาคารสิ่งก่อสร้างให้เป็นศาสนสถานที่ได้รับอิทธิจากวัฒนธรรมแบบเขมรอย่างเป็นรูปธรรม

การขยายอิทธิพลทั้งทางด้านการเมืองการปกครองและด้านศิลปวัฒนธรรมของเขมร นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นไป เป็นการขยายอิทธิพลที่เป็นไปอย่างกว้างขวางทั้งในบริเวณภาคอีสานตลอดจนถึงภาคกลางของประเทศไทย ดังที่มีปรากฏหลักฐานที่เป็นศิลปะโบราณวัตถุสถานที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตลอดทั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และแม่น้ำโขง เช่น การวางผังเมืองที่มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม การสร้างเทวาลัยให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน การขุดสระน้ำหรือบารายในบริเวณใกล้ๆกับเทวาลัย ลักษณะดังกล่าวเกิดจากการพัฒนาจากชุมชนเป็นบ้านเป็นเมืองตามแบบแผนในวัฒนธรรมแบบเขมร ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรม สมัย

ทวารวดีที่เคยเจริญมาก่อนหน้านั้น เมื่อชุมชนขยายตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ปัญหาที่ตามมาประการหนึ่งคือ การแสวงหาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งชุมชนชาวเขมรโบราณได้มีการนำเทคโนโลยีด้านการชลประทานมาใช้แก้ปัญหาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในชุมชน การชลประทานได้มีการนำมาใช้โดยอาศัยศาสนสถานเป็นสิ่งน้อมนำอย่างผสมผสานภายใต้คติเรื่องจักรวาล นิยมสร้างศาสนสถานไว้เป็นศูนย์กลางของการปกครอง โดยมีผู้คนตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยอยู่รอบๆพื้นที่ศาสนสถาน มีการสร้างอ่างเก็บน้ำที่เรียกว่า บาราย อยู่ในบริเวณใกล้เคียงชุมชนนั้น น้ำในบารายดังกล่าวนอกจากเพื่อการอุปโภคและบริโภคแล้ว ยังมีความหมายของความเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ประจำเทวาลัยและชุมชนอีกด้วย นอกจากการสร้างปราสาทหินให้เป็นศาสนสถานเพื่อบูชาเทพเจ้าตามคติในศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูแล้ว ปราสาทหินหลายๆแห่งที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นการสร้างขึ้นให้เป็นพระอารามตามคติพุทธศาสนา นิกายมหายาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการสร้างพระอารามให้เป็นทั้งที่ประกอบพุทธศาสนพิธี และยังใช้เป็นสถานที่รักษาพยาบาลประชาชนที่เจ็บไข้ได้ป่วยที่เรียกว่า อโรคยศาล ดังเช่นในเขตจังหวัดนครราชสีมาได้พบอาคาร ศาสนสถานประเภทปราสาทหินทั้งในส่วนที่เป็นเทวาลัย และเป็นพุทธสถานที่เกิดขึ้นภายใต้แบบแผนวัฒนธรรมแบบเขมรอยู่หลายๆพื้นที่ เช่น ภูฏิกษิ น้อยอำเภอฟิมาย ปรางค์บ้านปรางค์ อำเภอยะแยงลง ปราสาทนางรำ อำเภอประทาย ปรางค์บ้านปรางค์ อำเภอโนนสูง ปราสาทเมืองเก่า อำเภอสูงเนิน เป็นต้น

เมื่อล่วงมาถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ดินแดนในภาคอีสานมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรมากกว่ายุคสมัยใด ๆ โดยได้พบร่องรอยของอาคารศาสนสถานที่เกิดขึ้นในสายวัฒนธรรมแบบเขมรตลอดทั่วทั้งภูมิภาค จนถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 อิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมเขมรในอีสานก็เสื่อมลง นับตั้งแต่สิ้นรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เมื่อปี พ.ศ.1761 แล้ว อิทธิพลวัฒนธรรมแบบเขมรในภาคอีสานก็ลดความสำคัญลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการเกิดขึ้นของอาณาจักรล้านช้างในลุ่มแม่น้ำโขงที่ส่งอิทธิพลทั้งด้านการเมืองการปกครอง รวมทั้งอิทธิพลทางวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนา นิกายเถรวาท จากลังกา ที่ได้รับการนับถือจากมหาชนอย่างแพร่หลายเข้ามาแทนที่ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธศาสนา นิกายมหายาน

4.1 ปราสาทหินพิมาย

รูปที่ 13 ปราสาทหินพิมาย

(ที่มา <https://www.touronthai.com/2560>)

บริเวณที่ตั้งปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะเป็นเนินดินขนาดใหญ่แวดล้อมไปด้วยลำน้ำหลายสายคือ ด้านทิศเหนือและด้านทิศตะวันออก มีแม่น้ำมูล ด้านทิศใต้มีลำน้ำเค็ม ด้านทิศตะวันตกมีลำน้ำจักราช นอกจากนี้แล้วยังมีลำน้ำที่สำคัญที่ไหลมารวมกับแม่น้ำมูลที่เมืองพิมาย เช่น ลำปลายมาศ ลำเชียงไกร เป็นต้น ทำให้เมืองพิมายเป็นชัยภูมิที่ดี เป็นจุดรวมเส้นทางน้ำ เส้นทางคมนาคมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในภาคอีสานก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์อย่างล้นเหลือ มีทรัพยากรที่สำคัญคือ ข้าว และเกลือสินเธาว์ อันเป็นที่ต้องการของเมืองต่างๆทั้งใกล้และไกล เมืองพิมายจึงเป็นศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญในดินแดนแถบนี้มาแต่โบราณ ในการขุดค้นทางโบราณคดีได้พบหลักฐานทางโบราณคดีสำคัญ คือ

1. เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดาแบบพิมายดำ อายุประมาณ 2,200-1,700 ปีมาแล้ว

รูปที่ 14 เครื่องปั้นดินเผาแบบพิมายดำ
(ที่มา วนิดา จาตพิมาย/2560)

2. กระเบื้องมุงหลังคาดินเผา บราลีดินเผา กระเบื้องเชิงชายดินเผากลุ่มเตาเผาบ้านกรวดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15-18

3. เศษกระดูกสัตว์และเศษชิ้นส่วนเครื่องใช้ทำจากสำริดจำนวนเล็กน้อย

4. เศษชิ้นส่วนหินทรายขนาดเล็กจำนวนหนึ่ง

5. แนวอิฐโบราณสถานสมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-13 พบเป็นแนวก่ออิฐของอาคารหน้าขนาดก้นเต้ายาวประมาณ 2 เมตร อยู่ใต้ปราสาทอิฐสมัยก่อนเมืองพระนคร ลักษณะอิฐก้อนใหญ่มีเกล็ดขาวมากคล้ายกับอิฐที่ก่อสร้างเจดีย์ในคติพุทธศาสนาศิลปะทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-15 ที่พบที่บริเวณเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ด้วยเหตุนี้จึงสันนิษฐานว่าร่องรอยของอิฐดังกล่าวอาจเป็นสฤปสมัยทวารวดีก็ได้ แต่จากการพบร่องรอยของอาคารเพียงเล็กน้อย คงเนื่องมาจากอาคารนี้ถูกกลืนออกไปเพื่อสร้างปราสาทในสมัยต่อมา

6. ระเบียงคดปราสาทพิมาย ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 จากการขุดค้นทางโบราณคดีพบว่า บางส่วนของระเบียงคดก่อด้วยอิฐและซ้อนทับอยู่บนปราสาทอิฐด้วย ระเบียงคดปราสาทหินพิมาย ก่อด้วยหินทรายมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 73x85 เมตร ผนังประดับด้วยเพ็ญอุษะ และลายกรวยเชิงเช่นเดียวกับปราสาทประธาน หลังคามุงด้วยหินทราย บนสันหลังคาประดับด้วยบราหมี มีโคปุระหรือประตูอยู่ทั้งสี่ด้าน ภายในระเบียงคดเป็นทางกว้างต่อเชื่อมกันล้อมปราสาทประธานไว้เป็นรูป

สีเหลี่ยมผืนผ้า โคปุระระเบียงคดด้านทิศใต้เป็นโคปุระที่สำคัญที่สุด เนื่องจากตั้งอยู่ทางด้านหน้าเพื่อเป็นทางเข้าออกหลักและที่สำคัญมีจารึกปราสาทพิมาย 3 ระบุไว้ในพุทธศักราช 1651-1655 กมรเตงอัยศรีวิเรนทราธิบติวรมัน แห่งเมืองโนนกกุลได้สร้างรูปเคารพเสนาบดีไตรโลกยวิชัย สร้างศรีวิเรนทราศรมเสร็จแล้ว จึงทำบุญอุทิศที่ดิน ทรัพย์สิน ตลอดจนข้าพระแด่กมรเตงชคตพิมาย พร้อมอุทิศผลบุญแด่พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 จากจารึกดังกล่าวอาจารย์ คงเดช ประพัฒน์ทอง นักโบราณคดีของกรมศิลปากรสันนิษฐานว่าปราสาทพิมายและระเบียงคดมีมาแต่ก่อนพุทธศักราช 1651 และที่สำคัญมีศิลาจารึกจำนวน 2 หลัก อายุประมาณกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 16 คือจารึกวัดจنگกอ อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา กับจารึกปราสาทพิมาย 2 ได้กล่าวถึงปราสาทพิมายดังนี้

- จารึกวัดจنگกอ

รูปที่ 15 จารึกวัดจنگกอ อำเภอด่านขุนทด
(ที่มา วนิดา จาคพิมาย/2560)

ซึ่งเป็นจารึกใหม่เกี่ยวกับปราสาทพิมาย พบที่วัดจنگกอ อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ระบุพุทธศักราช 1551 กล่าวถึงกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรกัมพูชาองค์แรกที่นับถือพระพุทธศาสนา มหายาน ทรงครองราชย์เป็นกษัตริย์อาณาจักรกัมพูชา สืบต่อมาจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พุทธศักราช 1511-1545) ที่ทรงนับถือศาสนาฮินดู คือพระบาทกมรเตงกัศวลศรีชัยวรีระวรมเทวะ (พุทธศักราช 1545-1553) มีพระบรมราชโองการในข้าราชการปึกเขตที่ดิน พร้อมทั้งอุทิศทรัพย์สิน ข้าพระฯ ถวายเป็นราชธรรมแด่กมรเตงชคตวิมาเย หรือปราสาทพิมายในคติศาสนาพุทธฝ่ายมหายานแบบวัชรยานหรือ มัธยมยาน นับเป็นจารึกที่เก่าที่สุดที่กล่าวถึงปราสาทพิมายในขณะนี้ การที่ปราสาทประธานปราสาทพิมายมีลักษณะแผนผังเหมือนกับปราสาทประธานของเทวสถานพนมรุ้ง กล่าวคือมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสออกมุม มีมุขทั้งสี่ทิศ มีมณฑปรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีอันตราละเชื่อมระหว่างปราสาทประธานกับมณฑป ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า ปราสาทพิมายหรือกมรเตงชคตพิมาย และระเบียงคดที่สร้างด้วยหินทราย คงสร้างขึ้นครั้งแรกสมัย

พระเจ้าศรีชัยวรมัน ราวพุทธศักราช 1545-1551 เพื่อเป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครองและพระพุทธศาสนาหายาน แบบมหายานของพระองค์ที่เมืองพิมายตลอดจนบ้านเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำมูล ปราสาทพิมายยังเป็นที่เคารพศรัทธาของกษัตริย์กัมพูชา องค์ต่อมาคือ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ดังความในจารึกปราสาทพิมาย 2 ที่พบบริเวณฐานปราสาทประธานปราสาทพิมาย ระบุพุทธศักราช 1585 สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 หรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าวรมันที่ 1 ครองราชย์พุทธศักราช 1553-1593 พระองค์ทรงสืบเชื้อสายมาจากละโว้ และตามพรลิงค์ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาหายาน มีอำนาจเหนือดินแดนลุ่มแม่น้ำมูลแถบโคราชมาก่อน จารึกกล่าวถึงพระนามพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าซึ่งมี 4 พักตร์ ว่าประกอบไปด้วยดอกบัวคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าวรมันที่ 1 และกล่าวว่ามีภาวะหลายอย่าง แต่ประกอบไปด้วยภาวะทั้งหมดเป็นสภาพอันหนึ่งคือ ภาวะความศุภย์จึงนอบน้อมนมัสการพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเพื่อความเจริญที่เหล่าพรหมและวิญญู่อมไหว้ นับเป็นจารึกเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าดังกล่าว สอดคล้องกับรูปเคารพพระโพธิสัตว์ไตรโลกยวิชัย และพระวัชรสัตว์ของปราสาทพิมายที่มี 4 พักตร์ค่อนข้างมาก ด้วยเหตุนี้จึงสันนิษฐานว่าการสร้างระเบียงคดทับซ้อนลงไปบนปราสาทอิฐน่าจะเกิดขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 พร้อมกับการสร้างปราสาทพิมาย

เมืองพิมายเป็นเมืองที่มีมาตั้งแต่โบราณที่สร้างขึ้นตามแบบแผนของขอม คือมีกำแพงเมืองและคูน้ำล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปัจจุบันกำแพงที่เหลือเป็นเพียงคูเมืองเตี้ยๆ และคูน้ำล้อมอยู่รอบนอก ซึ่งบางช่วงถูกทำลายและกลายสภาพเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินของราษฎรไป ในช่วงกำแพงเมืองแต่ละด้านมีประตูเมือง ซึ่งก่อด้วยศิลาแลงและประกอบหินทรายแดง มีลักษณะเป็นซุ้มประตูหรือโคปุระ มีทั้งหมด 4 ประตู คือ ประตูทิศเหนือ ประตูทิศตะวันตก ประตูชัยหรือประตูทิศใต้ซึ่งเป็นประตูทางเข้าเมือง และประตูทางทิศตะวันออกซึ่งเหลือเป็นเพียงกองศิลาแลง

รูปที่ 16 แผนผังปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย
(ที่มา <https://www.touronthai.com/2560>)

ภายในเมืองมีสระน้ำโบราณอยู่ 3 สระ คือ สระแก้ว สระพุ้ง และสระขวัญ และมีสระใหญ่อยู่นอกกำแพงเมืองทางทิศตะวันออกอีกหนึ่งสระคือสระเพลง ตรงศูนย์กลางของเมืองเป็นที่ตั้งของปราสาทหินที่สวยงามและใหญ่โตกว่าปราสาทอื่นๆที่ปรากฏในประเทศไทย ปราสาทหินพิมายซึ่งเป็นพุทธสถานในศาสนาพุทธลัทธิมหายานซึ่งกล่าวกันว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ตรงความที่ปรากฏในจารึกที่พบในปราสาทหินพิมายบนประตูล้อมรอบสระเปียงคดด้านใต้ จารึกหลักนี้กล่าวถึงศักราชตั้งแต่ พ.ศ. 1651-1655 กล่าวถึงพระนามพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 1 (ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1650-1656) ซึ่งกล่าวว่าเริ่มต้นว่าพระกมรเตงอัญศรีวิเรนทราธิบตีวรมะ เมืองโณกกุล สถาปนากรมเตงชคตเสนาบดีไตรโลกยวิชัย เป็น เสนาบดีกรมเตงชคตวิมายเมื่อ พ.ศ. 1651 และลงท้ายว่า เตงตวนประสาณบุตรพระกมรเตงอัญศรีวิเรนทราธิบตีวรมะโณกกุล ถวายข้าพระแก่กรมเตงชคตวิมายเมื่อ พ.ศ.1655 ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2497 กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งริมฐานปราสาทประธานทิศตะวันออกเฉียงใต้ ได้พบศิลาจารึกหักแผ่นหนึ่งใช้อักษรขอมภาษาสันสกฤตและภาษาขอม ซึ่งมีตัวอักษรทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ในคำจารึกนั้นปรากฏพระนามพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1545-1593) และมีมหาศักราชตรงกับ พ.ศ. 1579 และ พ.ศ. 1589 ปรากฏอยู่ด้วย เหตุนี้จึงมีผู้เสนอว่าน่าจะสร้างขึ้นตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 16 อย่างไรก็ตามได้มีนักวิชาการบางท่านได้พิจารณาจากรูปแบบศิลปะส่วนใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันแล้ว ว่าน่าจะอยู่ปลายศิลปะขอมสมัยบาปวนต่อสมัยต้นนครวัด คือราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 และได้มีการสร้างต่อเติมขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือมีการสร้างปราสาทขึ้นอีก 2 ปราสาท ในบริเวณปราสาทหินพิมาย คือ ปราสาทพรหมทัตและปราสาทหินแดง รวมทั้งได้สร้างพระรูปของพระองค์ขึ้นด้วยภายในซุ้มประตูหรือโคปุระชั้นที่สองได้ต่อเป็นสะพานนาคราชขึ้นตัวปราสาทประกอบด้วยปราสาทประธานหรือปราสาทองค์กลางซึ่งมีมณฑปประกอบอยู่ด้านหน้า หน้าปราสาทประธานมีปราสาทอีกสององค์คือปราสาทพรหมทัต และปราสาทแดง หลังปราสาทหินแดงเป็นหอสมุดหรือหอพราหมณ์ อาคารเหล่านี้มีระเบียงคดล้อมรอบ นอกกระเบียงคดออกไปเป็นลานกว้างมีสระน้ำ 4 สระ อยู่ตรงมุมทั้ง 4 มุม และนอกกระเบียงคดทางทิศตะวันตกมีอาคารอีก 2 หลังซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกัน

ปราสาทหินพิมายได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาแล้ว 2 ครั้ง ครั้งแรกในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งกรมหมื่นเทพพิพิธได้โปรดให้ซ่อมแซมและสร้างโบสถ์ที่เรียกว่า โบสถ์เจ้าพิมาย ปัจจุบันได้รื้อย้ายโบสถ์ดังกล่าวออกไปแล้วและกรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะอีกครั้ง เมื่อ พ.ศ.2479 นอกซุ้มประตูด้านทิศใต้ของปราสาทหินพิมาย มีซากโบราณสถานที่ก่อด้วยหินทรายปนศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้ามาทางทิศตะวันออก อาคารหลังนี้เรียกว่า คลังเงิน ถัดมาเยื้องมาทางทิศใต้ของปราสาทพิมาย มีกองอิฐขนาดใหญ่ ที่เรียกว่าเมรุพรหมทัตตั้งอยู่บนเนินสูง

4.2 ปราสาทหินพนมวัน

รูปที่ 17 ปราสาทหินพนมวัน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ
(ที่มา วนิดา จาคพิมาย/2560)

บ้านมะค่า ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา พื้นที่บริเวณปราสาทหินพนมวันมีการตั้งถิ่นฐานอาศัยมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ดังที่ได้มีการพบโครงกระดูกร่วมกับเครื่องปั้นดินเผาในคราวขุดบูรณะปราสาทหินพนมวัน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนแห่งนี้คงสืบเนื่องเรื่อยมาจนรับวัฒนธรรมเขมรโบราณในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ปราสาทพนมวันในสมัยประวัติศาสตร์สมัยนี้พบหลักฐานที่สำคัญคือ จารึกปราสาทพนมวัน 1 หรือ นม.32 และรูปแบบทางศิลปะที่ทำให้สรุปได้ว่าปราสาทพนมวันได้ปรับเปลี่ยนเป็น ศาสนสถานที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมเขมร ซึ่งในจารึกได้กล่าวถึงพระราชโองการของพระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 และพระเจ้ายโศวรมัน โดยที่รูปแบบทางศิลปะของชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมและรูปเคารพศิลปะแบบบาแคว็ง มีความสอดคล้องกันในการที่จะระบุว่าปราสาทพนมวันมีอายุราวสมัยพุทธศตวรรษที่ 15 ศาสนสถานในสมัยนี้ เป็นอาคารที่ก่อสร้างด้วยอิฐเป็นหลัก โดยในระยะเวลาของช่วงสมัยได้มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมศาสนสถานเป็นระยะ และขยายขอบเขตของบริเวณเพิ่มเติมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 หลักฐานที่ปรากฏให้เห็นคือ ซากฐานอาคารอิฐจำนวน 8 หลัง โดยมีจุดเด่นในการก่อสร้างโดยใช้เทคนิคการเข้าเข้าเตี้ยแบบอาคารเครื่องไม้ และเสาประดับและทับหลังที่เป็นศิลปะแบบบาแคว็ง(ราวพ.ศ.1440-1470) สมัยพุทธศตวรรษที่16-17 ปราสาทพนมวันในสมัยนี้ได้เปลี่ยนวัสดุหลักจากอิฐมาเป็นหินทรายเป็นหลัก ในการเปลี่ยนแปลงนี้มีความแตกต่างออกไปจากปราสาทพนมวันในสมัย พุทธศตวรรษที่15 ค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การก่อสร้าง วัสดุ โดยที่ปราสาทพนมวันในสมัยนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับปราสาทพิมาย และปราสาทพนมรุ้ง โดยการสร้างปราสาทมูขทางด้านตะวันออกจะยื่นออกไปวิวัฒนาการเป็นมณฑป และสร้างระเบียงคดไว้โดยรอบ ชุ่มประตุมีขนาดแคบลงกว่าปราสาทพนมวันในสมัยต่อมาโดยจะเห็นหลักฐานได้จากการสำรวจคือแนวระเบียงคดจะทับซ้อนอยู่บนฐานกำแพง(กำแพงแก้ว) ระยะเวลาที่ปราสาทพนมวันสร้างขึ้นโดยกำหนดจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและรูปแบบทางศิลปะจะพบว่า จะอยู่ในช่วงเดียวกับปราสาทพิมาย

และพนมรุ้ง รูปแบบทางด้านศิลปะถึงแม้จะมีมากกว่าหนึ่งสมัย เช่นส่วนทับหลังทางด้านทิศใต้เป็นศิลปะแบบคลัง(หรือศิลปะแบบประตูประราชวังหลวงหรือแบบเคลียง (อายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่16) ทับหลังทางด้านทิศตะวันออก ตะวันตก และทิศเหนือ เสาติดผนังเป็นศิลปะแบบบาปวน(ครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่17) แต่โดยรวมแล้วหลักฐานที่ปรากฏมากที่สุดระบุว่าปราสาทพนมวันเป็นศิลปะแบบบาปวน ประกอบกับจารึกที่มีอายุในสมัยนี้ปรากฏบนผนังกรอบประตูภายในปราสาทประธาน ระบุศักราชในช่วง พุทธศตวรรษที่ 16-17 จารึกฐานเทวรูปมีอายุราวพุทธศตวรรษที่17 สรุปได้ว่า มีความเป็นไปได้ที่ ปราสาทพนมวันสมัยนี้เริ่มก่อสร้างศาสนสถานหลังใหญ่ขึ้น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 และถูกทิ้งร้างไปในขณะที่ยังก่อสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ จนกระทั่งได้รับการฟื้นฟูเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยอีกครั้งในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 (พ.ศ.1623-1650) แต่ก็ได้มีการพบหลักฐานเพิ่มเติมว่า ในรัชสมัยของพระองค์มีการก่อสร้างอาคารเพิ่มเติมให้ครบองค์อีกหรือไม่ จึงไม่สามารถอธิบายความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ของปราสาทพนมวันตั้งแต่ช่วงเวลาจากรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 ถึงช่วงการเปลี่ยนสถานะเป็นวัดในทางพระพุทธศาสนาในภายหลังจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะการก่อสร้างปราสาทพนมวัน มีแผนผังแสดงถึงการก่อสร้างอาคารโดยใช้แกนทิศเป็นหลัก อันเป็นที่นิยมมาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ตัวอาคารสร้างหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งพบทั่วไปสำหรับศาสนสถานทั้งในประเทศกัมพูชาและ ประกอบด้วย อาคารขนาดแตกต่างกัน เช่น พลับพลา ชุมประตูทางเข้า ปราสาทประธาน ซากปราสาทอิฐ ปรางค์น้อย และระเบียงคดล้อมรอบ ปราสาทร่องรอยจากภาพถ่ายทางอากาศแสดงให้เห็นว่าเคยมีสระน้ำขนาดใหญ่หรือบาราย โดยปรากฏเป็นขอบเขตที่ชัดเจนประมาณ 550 x 1,820 เมตร ทางด้านทิศเหนือของปราสาท ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นทุ่งนา แต่สระน้ำทางทิศตะวันออกได้รับการฟื้นฟูสภาพแล้ว สิ่งก่อสร้างซึ่งเป็นองค์ประกอบของปราสาทพนมวันมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ปราสาทประธาน ปราสาทประธานก่อสร้างด้วยหินทรายเป็นวัสดุหลักมีส่วนประกอบสำคัญได้แก่ ฐานฐานตัวอาคาร หลังคา

รูปที่ 18 ปรางค์ประธานปราสาทพนมวัน
(ที่มา วนิดา จาตพิมาย/2560)

- ชั้นรอง ฐานรองรับปราสาทก่อด้วยหินทรายบนชั้นศิลาแลง มีความสูง 1 เมตร โดยประมาณ แผนผังของชั้นฐานมีความสัมพันธ์กับแผนผังตัวอาคารที่ออกมุขลดหลั่นในแต่ละส่วนและทำหน้าที่รองรับตัวอาคารทั้ง 3 ส่วนในแนวระนาบ ชั้นฐานของปราสาทพนมวันไม่ปรากฏการสลักลวดลายประดับ คงมีเฉพาะการสกัดเป็นบันไดทางขึ้นที่มุขทางเข้าทิศตะวันออก ทิศเหนือของมณฑป แต่ที่ฐานปัทม์ที่อยู่ส่วนบนมีรอยสกัดเป็นลวดลายบัวเชิงตรงทางเข้าทั้ง 3 ด้าน ของปราสาทประธาน

- ตัวอาคาร ภายในปราสาทประธานเป็นห้องคูหาที่มีผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 2.75 x 2.75 เมตร มีมุขและประตูทางเข้าทั้ง 4 ด้าน มุขทิศตะวันออกเป็นทางเข้าที่สำคัญที่สุดยาวต่อเนื่องออกไปเป็นมุขกระสันหรือฉนวนเชื่อมต่อกับมณฑปซึ่งอยู่ด้านหน้า

- งานแกะสลักลวดลายประดับได้แก่ ทับหลัง หน้าบัน ส่วนมากพังทลายลงหมด เหลือเฉพาะที่เหนือกรอบประตูด้านทิศเหนือและบางส่วนทางทิศใต้ ส่วนประกอบหน้าบันพังทลายลงทั้งหมดภายหลังการบูรณะ และทดลองประกอบสามารถติดตั้งทับหลังกลับคืนตามตำแหน่งเดิมได้ที่มุขทิศตะวันออกของมณฑป มุขทิศตะวันตกของปราสาทประธาน และปรับทับหลังมุขทิศใต้ของปราสาทประธานให้ลงตำแหน่งเดิมพร้อมเสริมความมั่นคง สำหรับเสาประดับกรอบประตูและเสาประดับผนังยังมีอยู่ที่ประตูมุขทิศเหนือและได้แต่เป็นงานสลัดที่ยังไม่แล้วเสร็จ

รูปที่ 19 ทับหลังปราสาทหินพนมวัน
(ที่มา วนิดา จาตพิมาย/2560)

- หลังคา ปัจจุบันชั้นหลังคาของปราสาทประธานรวมทั้งหลังคาของมุขทางเข้าทุกด้านที่ยื่นออกมาจากตัวปราสาทพังทลายลง ทำให้เห็นลักษณะการวางเรียงหินด้วยวิธีเรียงแบบสันเหลื่อมขึ้นไปบรรจบกันที่ส่วนยอดตามแบบสถาปัตยกรรมเขมรโดยทั่วไป ชั้นหลังคาที่หลงเหลือจากการพังทลายมีความสูงจากฐานขึ้นไปประมาณ 9 เมตร หินทรายมีสภาพเสื่อมโทรมแตกร่อนออกเป็นแผ่นหลายก้อน

สำหรับชั้นหลังคาของมณฑปและมุขกระสันยังอยู่ในสภาพค่อนข้างดี โดยเฉพาะหลังคามุขกระสันยังสภาพมั่นคงกว่ามณฑปที่ก่อหลังคาเป็นทรงประทุนเรือด้วยวัสดุต่างชนิด ทั้งอิฐ หินทราย สีขาวและหินทรายสีแดง และตำแหน่งหินแสดงให้เห็นว่าอาคารมีการทรวดตัว และหินเคลื่อนออกจากตำแหน่งเดิม ในขณะที่หน้าบันของมณฑปตะวันออกได้พังทลายลงทั้งหมดแล้ว

2. ปราสาทน้อย มีขนาด 9 x 9 เมตร ตั้งอยู่ที่มุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทประธานมีประตูทางเข้าด้านเดียวทางทิศตะวันออก ตัวอาคารก่อด้วยหินทรายสีแดงบนฐานศิลาแลง ซึ่งพบรูปกลม

อยู่ทั้งที่มุม จึงสันนิษฐานว่าคงมีการใช้โครงสร้างไม้ประกอบขึ้นเป็นหลังคาคลุมอาคาร ภายในห้องมีแท่นยกสูงขีดผนังด้านตะวันตก ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปจำลอง ซึ่งนำมาตั้งในภายหลัง การบูรณะอาคารส่วนนี้ในปี พ.ศ. 2543 พบการบรรจุสิ่งของมีค่า ได้แก่ แผ่นทองคำรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปใบไม้ อยู่ได้กรอบประตูทั้ง 4 ด้าน

รูปที่ 20 ปรางค์น้อย ปราสาทหินพนมวัน
(ที่มา วนิดา จาคพิมาย/2560)

3. ปราสาทอิฐ ภายในบริเวณลานรองปราสาทประธาน มีซากปราสาทก่อด้วยอิฐตั้งอยู่ 8 หลัง อาคารจำนวน 5 หลัง อยู่ทางตะวันออกของเส้นแกน ส่วนอีก 3 หลังตั้งอยู่ทางตะวันตก ซึ่งมีบางส่วนถูกฐานปราสาทประธานสร้างทับ ซากอาคารอิฐทั้งหมดปัจจุบันเหลือเฉพาะฐาน บางหลังยังคงมีกรอบประตูทางเข้า ฐาน รูปเคารพและเสาประดับกรอบประตูหลงเหลืออยู่

รูปที่ 21 กลุ่มปราสาทอิฐ ปราสาทหินพนมวัน
(ที่มา วนิดา จาคพิมาย/2561)

4. แนวทางเดิน ได้แสดงแนวทางเดินเชื่อมออกจากโคปุระทิศตะวันออกไปทางด้านหน้า การขุดตรวจโดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2534 พบก้อนศิลาแลงตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยม วางเรียงอยู่ห่างๆ กัน บางช่วงพบเป็นพื้นอิฐปูเป็นทางเดินกว้าง 165 เซนติเมตร ยาว 7 เมตร และมีก้อนศิลาแลงวาง อยู่โดยรอบ นอกจากนั้นยังพบพระเบ็องมุงหลังคาเป็นจำนวนมาก ทั้งที่มีสภาพสมบูรณ์และแตกหัก พระเบ็องมุงหลังคาที่พบเป็นแบบกระเบ็องกาบกล้วย ส่วนกระเบ็องเชิงชายเป็นทรงสามเหลี่ยมมี ลวดลายด้านหน้า เช่น รูปใบไม้ หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ด้านหน้าปราสาททางทิศตะวันออก เดิมมีแนวทางเดินยาวต่อออกไปโดยมีอิฐและศิลาแลงวางเรียงเป็นพื้นและทำหลังคาคลุมด้วยโครงสร้าง ไม้มุงกระเบ็อง

รูปที่ 22 ระเบียงคด ปราสาทหินพนมวัน
(ที่มา วนิดา จาตพิมาย/2561)

5. อาคารอิฐด้านทิศใต้ เป็นซากอาคารอิฐทรงสี่เหลี่ยม ส่วนฐานก่อด้วยศิลาแลง ล้อมรอบด้วย แนวอิฐหักขนาด 23 x 23 เมตร มีทางเข้าทางทิศตะวันออก ฐานศิลาแลงมีผังสี่เหลี่ยมอกมุมขนาน 19.50 x 19.50 เมตร มีมุขยื่นออกมาทั้ง 4 ด้าน ภายในฐานศิลาแลง เป็นอาคารอิฐขนาด 13 x 13 เมตร สูงประมาณ 1.20 – 2.00 เมตร มีผังรูปสี่เหลี่ยมอกมุมมีมุขยื่นออกทั้งสี่ด้าน เช่นเดียวกับผัง ของฐานศิลาแลง สภาพของอาคารอิฐอยู่ในสภาพชำรุด มีบางส่วนถูกรื้อออก เช่น ด้านตะวันออก ทิศเหนือ จึงสามารถเห็นทลายและก้อนหินปูนสัณฐานกลมที่ใช้ทำฐานรากอยู่ภายในอาคารอิฐ ฐาน ของอาคารอิฐนี้มีลักษณะการก่อเรียงลดหลั่นขึ้นไปเป็นชุดฐานบัว แต่ไม่สมบูรณ์ อิฐแต่ละก้อนเรียง ต่อกันอย่างแนบสนิท เช่นเดียวกับโบราณสถานเขมรที่ใช้อิฐเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง

รูปที่ 23 อาคารอิฐด้านทิศใต้ปราสาทพนมวัน
(ที่มา วนิดา จาดพิมาย/2561)

6. พลับพลา ตั้งอยู่ระหว่างขอบเขตของปราสาทประธานและสระเพลง มีลักษณะเป็นกรอบฐานศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 29×41 เมตร สูง 1.60 เมตร ฐานอาคารมีมุขยื่นออกทางทิศเหนือและทิศตะวันออก ฐานเป็นชุดฐานบัวซ้อนกัน ประกอบด้วย ชั่วบัวหงาย หน้ากระดาน เส้นลวด ท้องไม้ ส่วนล่างเป็นฐานบัวลูกฟัก จากการขุดแต่งอาคารพบชิ้นส่วนหน้าบัน 12 ชิ้น เครื่องมือเหล็ก ใบมีด เครื่องประดับสำริด ภาชนะดินเผาแบบเขมร เบ้า แว อายุของอาคารกำหนดจากลวดลายหน้าบันที่พบมีอายุประมาณ กลางพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง กลางพุทธศตวรรษที่ 16

รูปที่ 24 พลับพลาเปลื้องเครื่อง
(ที่มา วนิดา จาดพิมาย/2561)

กิจกรรมกลุ่มที่ 1

การแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาจากหลักฐานทางโบราณคดี

ชื่อสมาชิกกลุ่ม

1).....	2).....	3).....
4).....	5).....	6).....

คำสั่ง ให้แต่ละกลุ่มศึกษาค้นคว้าข้อมูล ในหัวข้อเรื่อง จำแนกหลักฐานทางประวัติศาสตร์บอกลักษณะเด่นของแต่ละช่วงยุคสมัย พร้อมยกตัวอย่างแหล่งโบราณคดี โบราณสถานหรือโบราณวัตถุ ของเมืองนครราชสีมา มาพอสังเขป

สมัยยุค	ลักษณะเด่น	แหล่งโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ
สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์		
สมัยยุควัฒนธรรมทวารวดี		
สมัยยุควัฒนธรรมขอม		

ใบงานที่ 1

การแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาจากหลักฐานทางโบราณคดี

ชื่อ-สกุล ชั้น ม.4/..... เลขที่

คำสั่ง ให้นักเรียนบอกลักษณะของหลักฐานทางโบราณคดีของแต่ละยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของ
จังหวัดนครราชสีมา มาพอสังเขป

[illegible]

ใบความรู้ที่ 2

เมืองนครราชสีมาสมัยอยุธยา-ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง

5. โคราซ ในสมัยอยุธยา

รูปที่ 25 กำแพงเมืองนครราชสีมา
(ที่มา วนิตา จาตพิมาย/2561)

ชื่อเมืองนครราชสีมาปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยในกฎหมายเทียรบาลได้ระบุให้เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองพระยามหานครชั้นโท มีฐานะเป็นเมืองเอกที่มีเมืองขึ้นถึง 14 เมือง รวมทั้งเจ้าเมืองนครราชสีมาต้องถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยายมราช (สังข์) ครองเมืองนครราชสีมาโดยย้ายที่ตั้งจากเมืองเสมายังที่ตั้งเมืองเก่านครราชสีมาในปัจจุบันนี้ ซึ่งชื่อเมืองนครราชสีมาเกิดจากการรวมชื่อเมืองโบราณ 2 เมือง คือ เมืองเสมา และเมืองโคราชปุระไว้ด้วยกัน จึงเกิดเป็นเมืองนครราชสีมา ทั้งนี้ในการสร้างเมืองนครราชสีมา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดฯ ให้ช่างฝรั่งเศษเป็นผู้ออกแบบวางผังเมือง โดยสร้างกำแพงล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 1,000 x 1,700 เมตร มีคูน้ำล้อมรอบ เนื้อที่ภายในกำแพงเมืองประมาณ 1,000 ไร่ กำแพงเมืองก่อด้วยอิฐมีใบเสมา มีป้อม 15 ป้อม ประตูเมือง 4 ประตู เหนือประตูมีหอรักษาการณ์บนเชิงเทิน ดังปรากฏประตูชุมพลซึ่งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้แล้วในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการวางระบบชลประทานภายในเมืองโดยมีการท่อน้ำผ่านท่อดินเผาที่วางกระจายไปยังบ่อต่างๆ ภายในเมือง เพื่อให้ภายในเมืองมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ซึ่งบริเวณที่มีการท่อน้ำเข้าท่อน้ำจะอยู่ในบริเวณวัดหน้าทอน หรือวัดสุทธจินดาในปัจจุบันนอกจากนั้นจากการศึกษายังพบว่าถนนกลางเมืองมีการวางท่อนซุงเรียงรายตลอดแนวนั้น ด้วยการวางผังเมืองและการสร้างเมืองที่สมบูรณ์แบบและใช้เทคนิควิธีการของชาวยุโรป ทำให้เมืองนครราชสีมามีความแข็งแกร่งสามารถต่อต้านทานการโจมตีจากศัตรูภายนอกได้อย่างดี ดังเช่นกองกรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระเพทราชาส่งมาโจมตีเมืองนครราชสีมาซึ่งต้องใช้เวลากว่า 2 ปี จึงเข้ายึดเมืองได้

รูปที่ 26 ประตูชุมพล เมืองนครราชสีมา
(ที่มา วนิดา จาดพิมาย/2561)

รูปที่ 27 โบสถ์โบราณวัดหมื่นไวย อำเภอเมืองนครราชสีมา
(ที่มา วนิดา จาดพิมาย/2561)

6. โคราชในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รูปที่ 28 อนุสาวรีย์ท่านท้าวสุรนารี
(ที่มา <https://sites.google.com/2561>)

เมืองนครราชสีมามีฐานะเป็นเมืองสำคัญในด้านการทหาร และการปกครองยิ่งกว่าแต่ก่อนมาก ในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองเอก เจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์ เจ้าพระยา ให้ปกครองเมืองเขมรป่าดงและหัวเมืองตอนในภาคอีสาน

สมัยนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดฯ ให้ตั้งเมืองเวียงจันทร์และเมืองจำปาศักดิ์เป็นประเทศราชขึ้นตรงต่อเมืองสยาม ทรงตั้งเจ้านันทเสนโอรสของพระเจ้าสิริบุญสารครองเมืองเวียงจันทร์ และทรงมีพระราชประสงค์จะตั้งหัวเมืองลาวชั้นนอกให้เป็นกำลังของเมืองนครราชสีมา อยู่ระหว่างเวียงจันทร์และเมืองจำปาศักดิ์ และทรงมีนโยบายให้มีการตั้งเมืองให้มากขึ้น โดยให้ท้าวพระยาพื้นเมืองเกลี้ยกล่อมผู้คน หาสมัครพรรคพวกตั้งอยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน เมื่อชุมชนใดมีคนจำนวนมากก็โปรดฯ ให้เป็นเมืองขึ้น มีผู้นำชุมชนนั้นเป็นเจ้าเมือง ทำให้ราษฎรที่หลบหนีไปอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงกลับมาเป็นจำนวนมาก

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปลายแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เจ้าอนุซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าสิริบุญสารครองเมืองเวียงจันทร์สืบทอดจากเจ้าอินทวงศ์ ต่อมาในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เจ้าอนุได้แสดงความจงรักภักดีต่อทางกรุงสยามมาก โดยหมั่นลงมาเข้าเฝ้าฯและรับราชการโดยแข็งขัน จึงเป็นที่พอพระราชหฤทัย

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่เมืองนครราชสีมา คือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์วีรกรรมท้าวสุรนารี ซึ่งเกิดความขัดแย้งระหว่างกรุงสยาม กับเมืองเวียงจันทร์ อันสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างกรุงธนบุรีกับเมืองเวียงจันทร์ในปี พ.ศ. 2321 เป็นสำคัญ กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมืองเวียงจันทร์หรือกรุงศรีสัตนาคนหุต เมื่อปี จอ พ.ศ. 2321 การขัดแย้งระหว่างกรุงธนบุรีกับเมืองเวียงจันทร์ในครั้งนั้น จัดเป็นการขัดแย้งที่รุนแรงที่สุดระหว่างสองอาณาจักรเป็นครั้งแรกเท่าที่ผ่านมา

ผลจากการขัดแย้งได้ทำลายความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองอาณาจักรซึ่งเคยมีมาตั้งแต่อดีตอย่างสิ้นเชิง ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะได้ทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรขึ้นมาใหม่ แต่เนื่องจากการปฏิบัติตามนโยบายนี้ทรงมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลทางการเมืองบางประการ การปฏิบัติดังกล่าวจึงยิ่งสร้างความกดดันให้แก่เมืองเวียงจันทร์มากขึ้นไปอีก ปรากฏการณ์ตอบโต้ความกดดันดังกล่าวจึงปรากฏให้เห็นเป็นระยะๆ ทำให้กรุงสยาม เพิ่มความระมัดระวังในการควบคุมเมืองเวียงจันทร์มากยิ่งขึ้น จึงทำให้เมืองเวียงจันทร์หมดโอกาสที่จะดันดันเพื่อความเป็นอิสระในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่มิได้หมายความว่าความคิดที่จะดันดันเพื่อความเป็นอิสระของเมืองเวียงจันทร์จะหมดไปจากตัวผู้ปกครองเมืองเวียงจันทร์ในยุคต่อมา

รูปที่ 29 เจ้านวงศ์เวียงจันทร์
(ที่มา <https://www.reunglaochaosiam.com/2561>)

แนวความคิดที่จะปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระของเมืองเวียงจันทร์ดังกล่าวเริ่มประสบโอกาสเหมาะ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงแผ่นดินขึ้นในอาณาจักรเวียดนาม เมื่อ พ.ศ. 2363 คือ หลังจากพระเจ้ามินหม่างขึ้นครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระเจ้าเวียดนามยาหลงแล้วเวียดนามเริ่มมีนโยบายเผชิญหน้ากับสยาม ด้วยการขยายอิทธิพลเข้าสู่หัวเมืองเขมรและลาว ทำให้สยาม กับเวียดนามยิ่งทวีการขัดแย้ง ความรุนแรงมากขึ้น ดังนั้นเมืองเวียงจันทร์ได้ฉวยโอกาสนำเอาสภาพการขัดแย้งระหว่างกรุงสยามกับเวียดนามดังกล่าว มาปรับให้เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายตน โดยเจ้าอนุวงศ์ซึ่งครองเมืองเวียงจันทร์ในขณะนั้น ได้ชักนำเอาอิทธิพลของเวียดนามถ่วงดุลอำนาจสยาม สร้างความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเวียงจันทร์กับเวียดนามให้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งถึงขั้นที่กรุงเวียงจันทร์ได้เตรียมการที่จะแยกตนเป็นอิสระจากสยาม แจ่มชัดขึ้น

รูปที่ 30 ชาวนวนหรือเวียดนามในปัจจุบัน
(ที่มา <http://www.komkid.com/2561>)

พฤติกรรมของเมืองเวียงจันทร์ทำให้ทางสยามไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง แต่ต้องระวังถนอมน้ำใจเมืองเวียงจันทร์มิให้เอนเอียงไปเข้าทางเวียดนามจนหมดสิ้น ทางสยามจึงอดทนเรื่อยมา จนสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ความมีนားระหว่างสยามกับเวียงจันทร์ได้เพิ่มขึ้นตามลำดับ ประกอบกับนโยบายของสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะค่อนข้างแข็งกร้าว จึงเป็นเหตุในทางเมืองเวียงจันทร์เกิดความขัดแย้งกับกรุงสยาม ในเวลาต่อมา ด้วยมูลเหตุที่เจ้าอนุวงศ์ขอพระราชทานครัวลาวที่เมืองสระบุรี ละครโน และเจ้านายเวียงจันทร์บางพระองค์แล้วไม่ได้รับพระราชทาน การขัดแย้งในครั้งนี้นับว่ารุนแรงไม่ใช่น้อย และเป็นเหตุให้เมืองเวียงจันทร์ดำเนินการเคลื่อนไหวที่จะประกาศตนเป็นอิสระแน่นอนยิ่งขึ้น โดยมีเวียดนามสนับสนุนอย่างแข็งขัน แต่ก็ยังรอโอกาสเหมาะสมอยู่คือ ทั้งเมืองเวียงจันทร์และเมืองเวียดนามมีประสงค์จะให้อังกฤษยกกองทัพเข้าตีกรุงสยาม ตามคำล่ำลือเสียก่อน เมืองเวียงจันทร์และเมืองเวียดนามจึงจะยกทัพลงไปที่กรุงเทพฯ ทางบก ในขณะที่ยังรอโอกาสอยู่ทางเมืองเวียงจันทร์ก็เกิดการขัดแย้งกับเมืองนครราชสีมาซ้ำขึ้นอีก เนื่องจากเจ้านครจำปาศักดิ์(โย) ซึ่งเป็นพระราชบุตรของเจ้าอนุวงศ์ ไม่อนุญาตให้กองทัพเมืองนครราชสีมาผ่านแดนจำปาศักดิ์ไปรบพวกข้า แต่เจ้าเมืองนครราชสีมาที่ตั้งต้นจะยกกองทัพผ่านเมืองจำปาศักดิ์ไปให้ได้ การขัดแย้งระหว่างเมืองนครราชสีมาการเมืองเวียงจันทร์ในครั้งนี้ได้กลายเป็นฉนวนเหตุสำคัญที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทร์ตัดสินใจสั่งพระทัยที่จะทำสงครามประกาศอิสรภาพทันที โดยไม่ยอมรอเงื่อนไขอีกต่อไป เจ้าอนุวงศ์ได้เกลี้ยกล่อมหัวเมืองลาวบางส่วนตลอดจนหัวเมืองล้านนาให้เป็นพันธมิตร ส่วนเวียดนามที่เคยสนับสนุนเมืองเวียงจันทร์อยู่ ได้เกิดมีแนวความคิดแตกแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มมองต่ากุนยังคงสนับสนุนเมืองเวียงจันทร์ต่อไป กำหนดจะยกทัพเรือเข้าตีกรุงสยามทางปากน้ำเจ้าพระยา และกลุ่มของพระเจ้ามินหม่างได้ส่งเจ้าหน้าที่มายังเมืองเวียงจันทร์มิให้ทำสงครามกับสยาม โดยแนะนำให้เวียงจันทร์ยอมเป็นประเทศราชของกรุงสยามสืบต่อไป

แผนการรบของเจ้าอนุวงศ์ ในการกบฏครั้งนี้ เจ้าอนุวงศ์มีแผนการจะเข้าตีในถึงกรุงสยาม แต่ถ้าแผนนี้ไม่สำเร็จก็จะกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินจากดินแดนแถบอีสานกลับไปให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เจ้าอนุวงศ์ได้วางแผนโจมตีด้านตะวันออก เพื่อยึดครองดินแดนอีสานของสยามใช้เป็นฐานทัพโจมตีกรุงสยาม ดัดยจัดแบ่งทัพเข้ามาเป็น 3 ทาง ดังนี้

-ทัพที่ 1 ทางตะวันออก สั่งให้เจ้านครจำปาศักดิ์เจ้าโยราชบุตร ยกกองทัพเมืองนครจำปาศักดิ์เข้ามายึดครองเมือง (มณฑลอุบล)

- ทัพที่ 2 ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ให้เจ้าอุปราชนิสสะ ผู้เป็นน้องควบคุมกองทัพลงมายึดหัวเมือง (มณฑลร้อยเอ็ด)
- ทัพที่ 3 เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) เป็นทัพหน้ามาตีก่อน 2 วัน
- ทัพที่ 4 เจ้าอนุวงศ์กับเจ้าสุทธีสาร (โป) เป็นกองทัพหลวงยกทัพมายังเมืองนครราชสีมา

รูปที่ 31 แผนที่เส้นทางการเดินทัพของเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์
(ที่มา <https://blogazine.pub/blogs/dulyapak/post/6048>)

การยกทัพของเมืองเวียงจันทน์ผ่านหัวเมืองต่างๆ ในดินแดนที่ราบสูงฝั่งขวาแม่น้ำโขง กระทำอย่างรวดเร็ว และได้ออกข่าวลวงออกมา ทำให้บรรดาหัวเมืองทั้งหลายไม่อาจเตรียมตัวตั้งรับได้ทัน โดยเฉพาะเมืองนครราชสีมาซึ่งเป็นเมืองสำคัญที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลความสงบของหัวเมืองในบริเวณนี้ ก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน การกำหนดยกกองทัพเข้ายึดเมืองนครราชสีมา นั้น เจ้าอนุวงศ์เลือกเอาช่วงระยะเวลาที่เจ้าพระยานครราชสีมา (อน) ทิ้งเมืองไปสนับสนุนเจ้ากัณฑ์ให้โค่นล้มเจ้าพระยาไกรสงครามที่เมืองขุขันธ์ เป็นระยะเวลาดำเนินการซึ่งจัดว่าเป็นโอกาสที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง ในครั้งนั้น แม้ว่ากองทัพเมืองเวียงจันทน์จะได้ยกล่วงลงมายังเมืองนครราชสีมาแล้วก็ตาม กรมการเมืองนครราชสีมา ก็ยังไม่เกิดความเคลือบแคลงว่า เมืองเวียงจันทน์จะเป็นกบฏแต่ประการใด เพราะว่ากองทัพเมืองเวียงจันทน์ได้ประกาศตลอดทางว่า จะยกกองทัพลงไปช่วยกรุงสยาม ป้องกันพระนครให้พ้นจากการรุกรานของอังกฤษ ข้ออ้างของเมืองเวียงจันทน์ได้รับการเชื่อถืออย่างสนิทใจจากหัวเมืองรายทางทั้งหลาย เนื่องจากเหตุเดินทางเข้ามาเจรจาทำสัญญาทางการค้า ในปีเดียวกันนั้นข้าราชการฝ่ายกรุงสยาม ได้จับฝักลูกเรือการค้าซึ่งบรรทุกคณะทูตอังกฤษดังกล่าวเข้ามาสอบถามในขณะที่ฝักลูกเรือนั้นกำลังเมาสุรา ฝักลูกเรือให้การว่า เฮนรี เบอร์นี เดินทางเข้ามากรุงสยามในครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมข่าวคราวเคลื่อนไหวต่างๆ เพื่อช่วยอังกฤษ ประกอบกับข่าวเงิน พ่อค้าซึ่งเดินทางมาจากหัวเมืองมลายูปากันโจว่า อังกฤษได้เตรียมกองทัพเรือไว้ที่เมืองปีนังและเมืองสิงคโปร์เพื่อที่จะยึดกรุงสยามเหมือนดังเช่นที่ทำต่อพม่า ข่าวที่ทางสยามได้รับดังกล่าวนี้จึงสอดคล้องกันมาก จนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิตกว่า อังกฤษจะยกทัพเข้าตีกรุงสยามดังคำล่ำลือ เพื่อเป็นการไม่ประมาท

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเตรียมกำลังรับศึกด้านอังกฤษอย่างเต็มที่ โดยมีพระราชสาสน์ขึ้นไปกำชับให้เจ้าอนุวงศ์จัดเตรียมกองทัพเมืองเวียงจันทร์ไว้ให้พร้อม สามารถที่จะยกกองทัพลงมาช่วยกรุงสยามได้ทันทั่วถึงถ้าเกิดสงครามกับอังกฤษ

ด้วยสาเหตุดังที่ได้กล่าวมา จึงทำให้กองทัพเวียงจันทร์สามารถยึดเมืองนครราชสีมาไว้อย่างง่ายดาย ตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลหัวทะเล เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2369 โดยที่กรมการเมืองนครราชสีมาไม่มีโอกาสเคลื่อนไหวที่จะทำการต่อต้านแต่ประการใด หลังจากที่เมืองนครราชสีมายอมจำนนต่อกองทัพเมืองเวียงจันทร์แล้ว เจ้าอนุวงศ์ได้มีคำสั่งให้สร้างยุ้งฉางและพูนดินขึ้นเป็นที่มั่น เตรียมเมืองนครราชสีมาเป็นที่ตั้งรับกองทัพกรุงสยาม เมื่อยึดเมืองนครราชสีมาได้แล้ว เจ้าอนุวงศ์ได้ให้เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) เป็นแม่ทัพหน้าคุมกำลังกองทหารลาว จำนวน 600 คนเศษ ยกลงมาตั้งที่เมืองสระบุรีรอกำลังสมทบที่จะยกทัพมาตีกรุงสยาม จากนั้นก็ได้กวาดต้อนครอบครัว บรรดาข้าราชการ และผู้คนชาวนครราชสีมาเข้าไว้ในค่ายของตนถ้าใครขัดขึ้นก็ฆ่าทิ้งเสียสิ้น รวมครอบครัวทั้งหมดที่ตกเป็นเชลยของเจ้าอนุวงศ์ในครั้งนี้ มีบุตรภรรยาเจ้าเมือง และคุณหญิงโมภรรยาพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา มารวมอยู่ด้วย เจ้าอนุวงศ์ต้องการที่จะส่งครอบครัวชาวเมืองนี้ส่งไปยังเมืองเวียงจันทร์ในเสร็จสิ้นภายใน 4 วัน ดังนั้นจึงแบ่งครอบครัวชาวเมืองนครราชสีมาออกเป็น 2 พวก ให้แยกกันเดินทางออกเป็น 2 รุ่น คือ

รุ่นแรก ให้เพี้ยรามพิชัยเป็นหัวหน้า ควบคุมกำลังทหารลาวจำนวน 200 คนเศษ ออกเดินทางไปยังเมืองเวียงจันทร์ไปทางทุ่งสัมฤทธิ์ สำหรับพวกแรกอยู่ในความควบคุมดูแลของพระยาพรหมภักดี ยกกระบัตรเมืองนครราชสีมา

รุ่นที่สอง ให้ทหารลาวเวียงจันทร์กองหนึ่งควบคุม ออกเดินทางจากหนองบัวลำพูเข้าสู่เมืองเวียงจันทร์ พระยาพรหมภักดียกกระบัตรเมืองนครราชสีมา ซึ่งดูแลครอบครัวชาวเมืองนครราชสีมาที่มีคุณหญิงโมและผู้หญิงที่ถูกกวาดต้อนมา โดยมีเพี้ยรามพิชัยเป็นหัวหน้าควบคุม ได้เดินทางออกจากเมืองมาตั้งอยู่ที่บ้านหมื่นไวย แล้วเลื่อนมาตั้งอยู่ที่บ้านปราสาทแขวงเมืองพิมาย เมื่อวันที่ 11 ค่ำ เดือน 3 ฝ่ายพระยาปลัดสามิคุณหญิงโม ซึ่งติดตามพระยานครราชสีมาไประงับเหตุความขัดแย้งที่เมืองขุขันธ์ เมื่อทราบข่าวกบฏ ด้วยความเป็นห่วงครอบครัวจึงขอกลับเมืองนครราชสีมา ขณะที่เจ้าพระยานครราชสีมาเดินทางต่อไปยังดินแดนดงเขมร ครั้นเดินทางเข้าเฝ้าเจ้าอนุวงศ์ที่ค่ายหัวทะเล ทราบข่าวว่าครอบครัวถูกกวาดต้อนไปเวียงจันทร์แล้วจึงทำที่ไปเข้าด้วยเจ้าอนุ เจ้าอนุจึงให้พระยาปลัด (ทองคำ) ยกไปตามครัวที่เมืองเวียงจันทร์ พระยาปลัดไปทันครัว ณ บ้านปราสาท ในวันแรม 4 ค่ำ เดือน 4

รูปที่ 32 ภาพครัวที่ถูกกวาดต้อน
(ที่มา เพจโคราชในอดีต/2561)

เมื่อตามมาทันคร้วที่บ้านปราสาท พระยาปลัดมิได้เดินทางต่อไปอีก และยังสามารถปรึกษากับหลวงเมืองหลวงวัง หลวงนา หลวงนราหมื่นศรีธรรตน์ หลวงปลัดพิมาย และกรมการ จะย้ายคร้วไปยังบ้านสัมฤทธิ์

ฝ่ายพระยาปลัด พระยายกกระบัตร และพระณรงค์สงคราม กรมการ จึงคิดกลอุบายจัดหญิงสาวรูปงามส่งให้นายทัพนายกอง ต่อจากนั้นพระยาปลัด พระยายกกระบัตร พระณรงค์สงคราม จึงขึ้นมามาหาเจ้าอนุที่ค่ายใหญ่ แจ้งเจ้าอนุว่า ครอบครัวพลเมืองที่อพยพไปได้รับความอดอยาก จะขอมีดขวานสักสามสิบสี่สิบเล่มจะได้ตัดหน่อไม้ในป่ามากินบ้างและขอปืนสักเก้าหรือสิบกระบอกเพื่อนำมายิงสัตว์เพื่อเป็นเสบียงเลี้ยงครอบครัวไปตามทาง เจ้าอนุไม่รู้เท่าทันอุบายก็อนุญาตให้ตามที่ขอ

รูปที่ 33 รูปปั้นพระยาปลัด ณ วัดศาลาลอยในปัจจุบัน
(ที่มา วนิดา จาตพิมาย/2561)

ครั้งเมื่อได้มีดขวานปืนไปแล้ว จึงกลับไปหาคร้วไทยที่ชุมนุมอยู่ที่บ้านปราสาท แล้วพระยาปลัดพระยายกกระบัตร พระยาณรงค์สงครามและกรมการ ได้ปรึกษาวาน่าจะลงมือปฏิบัติการฆ่าฟันพวกลาวที่ทุ่งสัมฤทธิ์ แล้วจึงกล่าวบอกอุบายกับทหารลาวว่าในขณะนั้นใกล้ค่ำแล้วพวกผู้หญิงก็เหนื่อยอ่อนจึงขอพักค้างคืนในทุ่งสัมฤทธิ์

ฝ่ายพระณรงค์สงคราม เป็นต้นคิดกำหนดให้หญิงชาวเมืองนครราชสีมาจำนวนหนึ่งทำหน้าที่หลอกล่อทหารลาวไปจากวงเวียนขณะที่ทหารลาวถูกหญิงชาวเมืองนครราชสีมากำลังหลอกล่อให้ดื่มสุราจนเมามายไม่ได้สติ ทหารสยามพร้อมด้วยคุณหญิงโมกับชาวเมืองนครราชสีมาทั้งชายหญิงที่ถูกกวาดต้อนไป ได้เข้าโจมตีทหารลาวโดยใช้อาวุธจำพวกไม้หว่าน ไม้กระบองเป็นอาวุธ ตามเรื่องเล่าพื้นบ้านกล่าวว่า ในจำนวนนี้มีนางสาวบุญเหลือซึ่งเป็นหลานสาวของคุณหญิงโมได้สร้างวีรกรรมด้วยการใช้คบเพลิงทำลายเกรียนบรรทุกระสุนดินดำของพวกลาว ทหารลาวไม่ทันรู้ตัวก็ถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก ชาวเมืองจึงนำศพของทหารลาวไปทิ้งในหนองน้ำจนเต็ม จึงเรียกหนองน้ำแห่งนั้นว่า หนองหัวลาว ส่วนทหารลาวที่เหลือได้หลบหนีไปแจ้งเจ้าอนุวงศ์ให้ทราบเรื่องราว

รูปที่ 34 วีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์
(ที่มา <http://www.tiewplearn.com/2561>)

ฝ่ายพระยานครราชสีมาได้ข่าวว่า เจ้าอนุวงศ์ยึดเมืองและกวาดต้อนครอบครัวไป จึงรีบออกจากเมืองขุขันธ์เกณฑ์กำลังหัวเมืองรายทางทั้งกลางวันกลางคืน พอดีพบกองทัพเจ้าสุทธีสาร (โป) ได้สู้รบกัน สยามเป็นฝ่ายชนะ เจ้าสุทธีสารได้พยายามรวบรวมกำลังเข้าสู่หลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ จึงหนีไปรายงานเจ้าอนุวงศ์ แม่ทัพใหญ่ผู้เป็นบิดา

เจ้าอนุวงศ์ ทราบข่าวจึงเสียพระทัย พอดีเจ้าราชวงศ์ได้กวาดต้อนครัวสยามมา 100 ครัว ครัวจีน 220 ครัว และครัวลาวหมื่นเศษ และยังได้ข่าวศึกว่า ทางสยามยกกำลังเป็นอย่างมากเพื่อมาปราบ ทำให้เจ้าอนุวงศ์เกรงว่าจะไม่มีทางเอาชนะได้ เพราะข่าวว่าเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏแพร่ออกไปแล้ว จึงรีบถอยทัพออกจากเมืองนครราชสีมาเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2369 ไปตั้งมั่นอยู่ที่หนองบัวลำพู ส่วนเจ้าราชวงศ์ถอยไปตั้งอยู่ที่หล่มสัก

ในขณะนั้นทางสยาม ได้รับทราบเรื่องกบฏของเจ้าอนุวงศ์จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราษฎร์ภูวดีคุมกำลังขึ้นไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมื่อจัดการบ้านเมืองเรียบร้อยแล้วพระยาสุภานุวดีได้กวาดต้อนชาวเมืองเวียงจันทน์พร้อมอุปราชตีสสะกลับสยาม พร้อมอัญเชิญพระบางมาประดิษฐานที่วัดจักรวรรดิราชาวาส มอบให้พระยาเมืองเวียงจันทน์รักษาเมือง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้กลับไปทำลายเมืองเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. 2370 ด้วยไม่มีประสงค์จะให้ตั้งเมืองขึ้นมาอีก ในระหว่างนั้นญวนได้ช่วยเหลือเจ้าอนุวงศ์และลอบทำลายคนสยาม พระยาราษฎร์ภูวดี จึงได้กำจัดญวนเป็นการแก้แค้น

ฝ่ายเจ้าน้อยเมืองพาน ที่ราบข่าวทัพพระยาสุภานุวดี จึงส่งคนมาขอร่วมมือให้ยกกองทัพขึ้นไปอาสาจะสืบทอดเจ้าอนุวงศ์มาได้ หลังจากนั้นไม่นานก็ให้คนส่งข่าวมาว่า เจ้าอนุวงศ์หลบซ่อนอยู่ที่แม่น้ำโฮ เจิงเขาโก๋ ในที่สุดก็สามารถจับตัวเจ้าอนุวงศ์และครอบครัวได้ จึงนำกลับมายังกรุงสยาม บุตรหลานที่เป็นหญิงของเจ้าอนุวงศ์ถูกส่งไปเป็นช่างสวดในพระบรมหาราชวัง ส่วนเจ้าอนุวงศ์กับบุตรหลานโปรดฯ ให้ใส่กรงเหล็กประจานไว้ที่หน้าพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พอเวลาผ่านไปชังไว้ ประมาณเจ็ดวันเจ้าอนุวงศ์ก็สิ้นพิราลัย ส่วนบุตรหลานมิได้ถูกประหารชีวิต เมื่อปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เรียบร้อยแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาคุณหญิงโม เป็น ท้าวสุรนารี

รูปที่ 35 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
 (ที่มา เพจโคราชในอดีต/2561)

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชสมัยของพระองค์ทรงเห็นภัยที่กรุงสยามอาจจะได้รับจากเรือรบต่างชาติได้ เพราะขณะนั้นกำปั่นใช้จักรได้เกิดขึ้นแล้ว เรือชนิดนี้แล่นได้เร็วกว่าเรืออื่น ๆ ยังสามารถติดตั้งปืนใหญ่ได้เป็นจำนวนมาก สมควรที่จะเตรียมเลือกหาเมืองที่ห่างทะเล ปรับปรุงไว้เป็นเมืองหลวงสำรองอย่างเช่นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ครั้งแรกใน พ.ศ. 2399 ทรงเลือกเมืองนครราชสีมา แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ กลับจากการสำรวจได้ถวายรายงานว่า เมืองนครราชสีมาไม่สะดวกที่จะปรับปรุงเป็นเมืองสำรองเพราะกันดารน้ำมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเลือกเมืองลพบุรีแทน

ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้กราบทูลขอให้เปลี่ยนชื่อเรียกบริเวณป่าบริเวณเขาใหญ่ ซึ่งมีอาณาเขตต่อกับจังหวัดสระบุรี นครนายก อำเภอมวกเหล็กและอำเภอกบิลทร์บุรี ซึ่งเดิมเรียกว่า ดงพระยาไฟ เสียใหม่ว่า ดงพระยาเย็น เพื่อมิให้คนเกรงกลัวไม่กล้าเดินทางผ่าน ยังคงเรียกกันจนมาถึงปัจจุบัน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนโครงสร้างของเมืองนครราชสีมาในเกือบทุกด้านและนำไปสู่การทํานุบำรุงเมืองนครราชสีมาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้มาจากการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองระหว่างปี พุทธศักราช 2433-2435 เพื่อสร้างความมั่นคงของชาติในการต่อต้านการแผ่ขยายอิทธิพลของฝรั่งเศส โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์จัดการเตรียมการปกครองเมืองนครราชสีมา เพื่อเตรียมการตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาล นอกจากนั้นยังโปรดฯ ให้สร้างทางรถไฟสาย

แรกจากกรุงเทพ-นครราชสีมา ทำให้เมืองนครราชสีมาและเมืองอื่นๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถติดต่อกับภาคกลางและภาคอื่นๆได้สะดวก ช่วยให้ชาวเมืองรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย เส้นทางคมนาคมแบบเดิมที่เคยใช้ติดต่อระหว่างชุมชนในภาคกลางกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเปลี่ยนไปใช้ทางรถไฟนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม อย่างยิ่งในเวลาต่อมาอีกด้วย

รูปที่ 36 รถไฟ สายกรุงเทพ-นครราชสีมา สร้างปี 2443
(ที่มา <http://suphawit.weebly.com/2561>)

รูปที่ 35 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเปิดการเดินทางรถไฟจาก พระมทานคร-นครราชสีมา ถือเป็นทางรถไฟสายแรกในประเทศไทย
(ที่มา <http://suphawit.weebly.com/2561>)

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ กระทรวงมหาดไทยจึงแบ่งเบาภาระโดยให้มีการรวมมณฑลใกล้เคียงกันตั้งขึ้นเป็นภาค มีข้าราชการชั้นสูงตำแหน่งอุปราชประจำภาคเป็นผู้บัญชาการ ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ต่างพระองค์รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณประจำหัวเมืองได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งภาคขึ้นตามลำดับตั้งแต่พุทธศักราช 2458 เป็นต้นมา สำหรับภาคอีสาน ซึ่งเป็นภาคในพุทธศักราช 2465 ประกอบด้วยมณฑลอุดร มณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด ส่วนมณฑลนครราชสีมา ยังคงเป็นมณฑลมีข้าหลวงใหญ่ปกครอง

เรียกว่า สมุหเทศาภิบาล จนกระทั่งยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2476

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาติคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลใหม่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตยได้ยกเลิกการจัดหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาลและจัดใหม่เป็นภาค เมื่อพุทธศักราช 2476 สำหรับมณฑลนครราชสีมาเปลี่ยนแปลงเป็นภาคที่ 3 มีจังหวัดในความปกครอง 6 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี ตั้งที่ว่าการอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา และในปีเดียวกันนี้เองได้เกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดชที่ใช้กองทหารจากนครราชสีมาเป็นกำลังหลักในการก่อการ กบฏบวรเดชเกิดเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 เป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นเพื่อตอบโต้การปกครองของรัฐบาลของคณะราษฎร โดยกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายทั้งข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือน และข้าราชการบำนาญ รวมกันเป็นคณะกู้บ้านกู้เมือง สาเหตุเกิดจากความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ เพราะองค์การคอมมิวนิสต์สากล ได้ส่งสารขึ้นมาแสดงความยินดีต่อคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และการเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติของหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) การดูหมิ่นสถาบันกษัตริย์ ทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าขุนมูลนาย ความไม่จริงใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยไปสู่ประชาชนอย่างแท้จริง เช่นการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรโดยอ้อม การลิดรอนสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์และประชาชน ความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับทหารหัวเมืองเพราะเมื่อครั้งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะราษฎรใช้ทหารในกรุงเทพฯ ไม่ได้คำนึงถึงทหารหัวเมือง นอกจากนี้ผู้ก่อการกบฏได้เข้ารวบอำนาจบังคับบัญชาทหาร และจัดรูปกองทัพใหม่มีการยุบกรมกองทหารต่างๆ ให้นายทหารมียศสูงสุดไม่เกินพันเอก

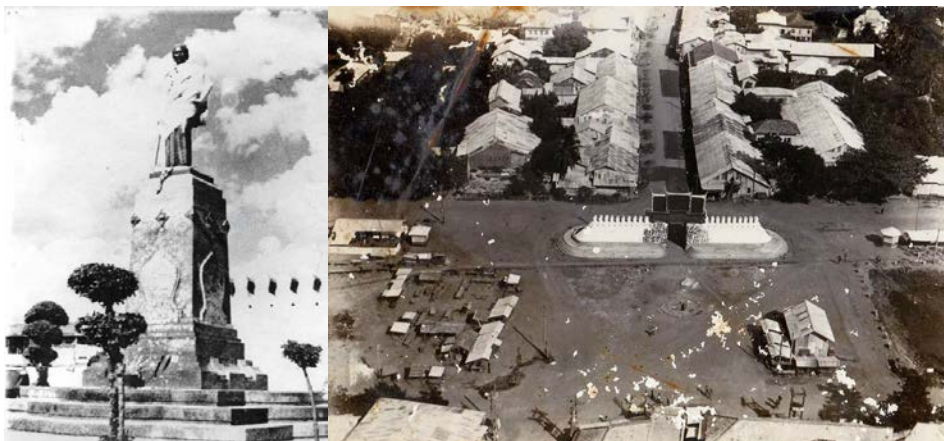
รูปที่ 36 พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เป็นผู้นำกบฏบวรเดชพยายามยึดอำนาจจากรัฐบาลคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. 2476
(ที่มา <https://hhistory25.wordpress.com/2561>)

เหตุการณ์กบฏครั้งนี้ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องเสด็จไปประทับอยู่ ณ สงขลา และลี้ภัยไปต่างประเทศในที่สุดเนื่องจากรัฐบาลกล่าวหาว่าพระองค์อยู่เบื้องหลังกบฏในครั้งนี้ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ต้องเสด็จลี้ภัยในต่างประเทศอีกกระลอกหนึ่ง

รูปที่ 37 กองทหาร
(ที่มา เพจโคราชในอดีต/2561)

ภายหลังกบฏบวรเดช เมืองนครราชสีมาได้รับการเสียดสีประณามจากทหาร และลูกเสือบางคน ที่คณะราษฎรส่งมาควบคุมดูแลว่าเป็นกบฏ ทำให้หลวงศรีโยธา (สี จุฑะพล) นายทหารประจำกรมสัสดี ประจำเมืองนครราชสีมา ได้ทำการค้นคว้าชีวประวัติคุณหญิงโมต่อพันเอกพระเรีงรุ่กปัจจามิตร (ทอง รักสงบ) ผู้บังคับการกองทหารบกที่ 3 และเสนอต่อพระยาอำภรพ่ายพิศ (ดิศ อิทธิโสพล) ข้าหลวงประจำ จังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งเสนอให้สร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี บรรจุอัฐิคุณหญิงโม แทนปูบรรจุอัฐิเดิม ในบริเวณวัดพระนารายณ์มหาราช สร้างสมบูรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2477

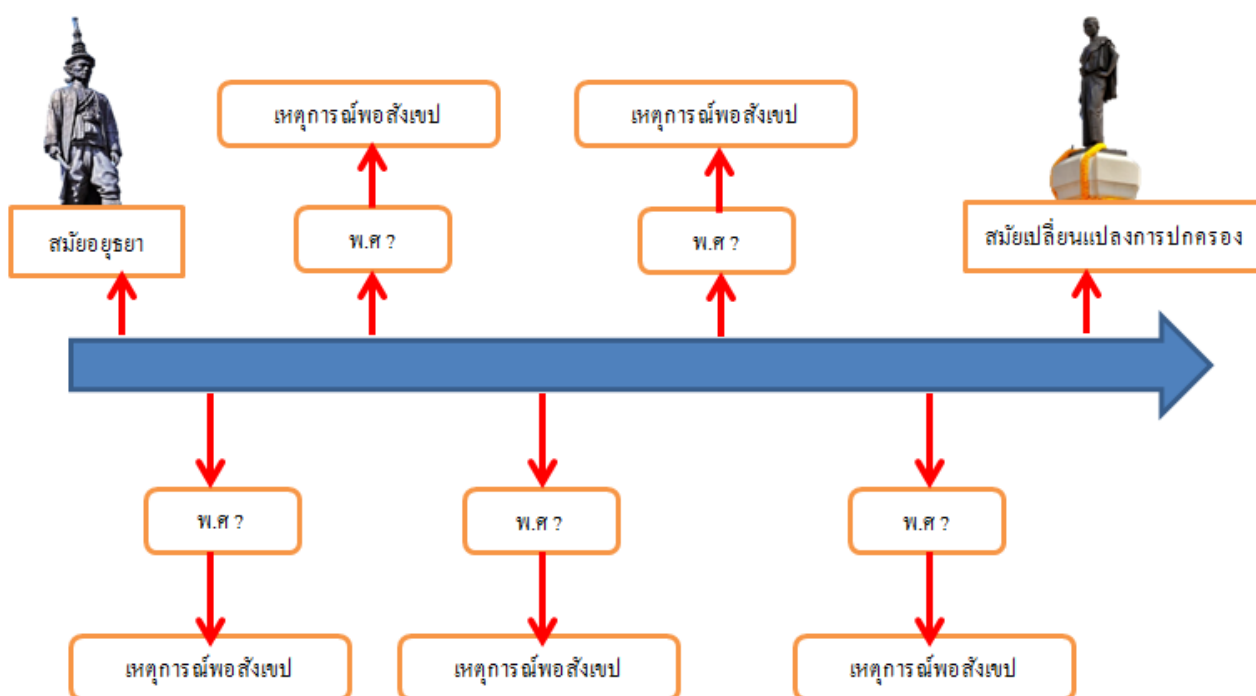
รูปที่ 38 ภาพลานย่าโมในอดีต
(ที่มา เพจโคราชในอดีต/2561)

กิจกรรมกลุ่มที่ 2

เมืองนครราชสีมาสมัยอยุธยา-ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง (1)

คำสั่ง ให้แต่ละกลุ่มศึกษา ค้นคว้าข้อมูลโดยในแต่ละกลุ่มแบ่งหน้าที่สืบค้นข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้มาสรุปใส่กระดาษชาร์จ กำหนดให้ทำออกมาในลักษณะไทม์ไลน์เวลา เรียงลำดับเวลาที่เกิดขึ้นก่อนหลัง อาจจะทำได้แนวตั้งหรือแนวนอนก็ได้ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่าง

แบบฝึกหัดประจำหน่วยที่ 1

เรื่องประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมา

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ลงในสมุดบันทึก

1. เหตุใดต้องมีการวาดภาพบนผนังถ้ำในสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์และภาพเขียนสีที่ปรากฏบนผนังถ้ำมีความสำคัญอย่างไร
2. ปัจจัยใดที่ทำให้มนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์เลิกอาศัยถ้ำและเปลี่ยนมาทำการเกษตรบนพื้นที่ราบ
3. ยกตัวอย่างเมืองโบราณร่วมวัฒนธรรมสมัยทวารวดี มา 5 แห่ง
4. ปราสาทในวัฒนธรรมเขมรสร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใด
5. ให้ยกตัวอย่างปราสาทในวัฒนธรรมเขมรในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มา 5 แห่ง
6. เหตุใดสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยาจึงทรงรับสั่งให้ย้ายเมืองมาตั้งที่เมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน
7. สาเหตุใดที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทร์ก่อกบฏขึ้น
8. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีมีความสัมพันธ์อย่างไรกับชาวเมืองนครราชสีมา

खेल

ชุดการสอนที่ 1 เรื่องประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมา

1. นักประวัติศาสตร์ใช้เกณฑ์ใดในการแบ่งยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์
 - ก. ภาษา
 - ข. อาวุธ
 - ค. ศาสนา
 - ง. ตัวอักษร
 - จ. เครื่องแต่งกาย
2. ภาพเขียนสียุคก่อนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่บริเวณใด
 - ก. ลานหิน
 - ข. เฝิงถ้ำ
 - ค. ถ้ำลึก
 - ง. ผนังโบสถ์
 - จ. รอบเจดีย์
3. เหตุใดเมื่อมีประเพณีการฝังศพต้องมีการอุทิศเครื่องใช้ของผู้ตายลงไปด้วย
 - ก. บูชาเทพเจ้า
 - ข. เพื่อความสวยงาม
 - ค. นำไปใช้ในโลภหน้า
 - ง. หมดสภาพการใช้งาน
 - จ. ป้องกันอันตรายจากสัตว์ร้าย
4. ข้อใดไม่ใช่เอกลักษณ์วัฒนธรรมสมัยทวารวดี
 - ก. พระพุทธรูปพระชนงต่อกันเป็นรูปปึกกา
 - ข. สร้างคูน้ำคันดินล้อมรอบตัวเมือง
 - ค. พระพุทธรูปในท่าวิตรรกมูทรา
 - ง. สร้างปราสาทหินขนาดใหญ่
 - จ. สร้างโบเสมา
5. ศาสนาที่นับถือเป็นหลักของยุคสมัยทวารวดีคือศาสนาใด
 - ก. พุทธ นิกายเถรวาท
 - ข. พุทธ นิกายมหายาน
 - ค. พราหมณ์-ฮินดู นิกายไศวะ
 - ง. พราหมณ์-ฮินดู นิกายไวษณพ
 - จ. พราหมณ์-ฮินดู นิกายศักติ
6. ปราสาทหินพิมายสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาใด
 - ก. พุทธ นิกายเถรวาท
 - ข. พุทธ นิกายมหายาน
 - ค. พราหมณ์-ฮินดู นิกายไศวะ
 - ง. พราหมณ์-ฮินดู นิกายไวษณพ
 - จ. พราหมณ์-ฮินดู นิกายศักติ
7. ปราสาทสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใด
 - ก. เป็นที่อาศัยของพระมหากษัตริย์
 - ข. เป็นที่เก็บพระศพของพระมหากษัตริย์
 - ค. เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่นับถือ
 - ง. เป็นการแสดงอำนาจของกษัตริย์
 - จ. เป็นการแข่งขันของศาสนา
8. กษัตริย์พระองค์ใดในสมัยอยุธยาเป็นผู้รับสั่งให้มีการสร้างเมืองนครราชสีมาขึ้นเป็นหัวเมืองป้องกันข้าศึก
 - ก. พระนารายณ์มหาราช
 - ข. พระนเรศวรมหาราช
 - ค. พระเจ้าตากสินมหาราช
 - ง. พ่อขุนรามคำแหงมหาราช
 - จ. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
9. วีรกรรมที่สำคัญของท่านท้าวสุรนารีคือเหตุการณ์ใด
 - ก. ต่อสู้กองทัพกบฏเจ้าอนุวงศ์
 - ข. รักษาการณ์แทนเจ้าเมืองนครราชสีมา
 - ค. เป็นกำลังสำคัญในการสร้างเมืองนครราชสีมา
 - ง.ปราบกบฏที่สำคัญตามหัวเมืองในภาคอีสาน
 - จ. สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้เมืองนครราชสีมา
10. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีสร้างขึ้นหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ด้านหลังเป็นประตูเมือง ประตูดังกล่าวคือประตูใด
 - ก. ประตูพลล้าน
 - ข. ประตูไชยณรงค์
 - ค. ประตูพลแสน
 - ง. ประตูชุมพล
 - จ. ประตูบรรพทิศ

แนวคำตอบ ใบกิจกรรมกลุ่มที่ 1

การแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาจากหลักฐานทางโบราณคดี

คำสั่ง ให้แต่ละกลุ่มศึกษาค้นคว้าข้อมูล ในหัวข้อเรื่อง จำแนกหลักฐานทางประวัติศาสตร์บอกลักษณะเด่นของแต่ละช่วงยุคสมัย พร้อมยกตัวอย่างแหล่งโบราณคดี โบราณสถานหรือโบราณวัตถุ ของเมืองนครราชสีมา มาพอสังเขป

สมัยยุค	ลักษณะเด่น	แหล่งโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ
สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์	ประเพณีการฝังศพโดยไม่เผา	1. แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด
	ภาพเขียนสี กลองมโหระทึก ขวานหินขัด	2. แหล่งโบราณคดีบ้านส่วย
	ภาชนะดินเผาทรงปากแตร ภาชนะดินเผาแบบพิมายดำ กำไลสำริด กำไลดินเผา	3. แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท
		ฯลฯ
สมัยยุควัฒนธรรมทวารวดี	เมืองโบราณมีลักษณะค่อนข้างกลม	1. เมืองโบราณเสมา
	มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ	2. เมืองโบราณกงรถ
	พระพุทธรูปยืนทำมือในท่าวิตรรกมุทรา	3. เมืองยาง
	พบธรรมจักร สลูปอิฐ เจดีย์อิฐ ใบเสมา	4. พระนอน
	พระพนัสบดี ลูกปัดหินสี	ฯลฯ
สมัยยุควัฒนธรรมขอม	ปราสาทหินสร้างจากอิฐ หินทราย	1. ปราสาทบ้านปราสาทเมืองคง
	ศิลาแลง เทวรูปเทพเจ้าต่างๆ	2. โบราณสถานถ้ำวัวแดง
		3. ปราสาทครบุรี
		ฯลฯ

แนวคำตอบ ใบงานที่ 1

การแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาจากหลักฐานทางโบราณคดี

สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์	สมัยวัฒนธรรมทวารวดี	สมัยวัฒนธรรมขอม
ข้อสังเกต ประเพณีการฝังศพโดยไม่เผา, ภาพเขียนสี กลองมโหระทึก ขวานหินขัด ภาชนะดินเผาทรงปากแตร ภาชนะดินเผาแบบพิมายดำ กำไลสำริด กำไลดินเผา	ข้อสังเกต เมืองโบราณมีลักษณะค่อนข้างกลม มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ พระพุทธรูปยืนทำมือในท่าวิตรรกมุทรา พบธรรมจักร สถูป เจดีย์ ใบเสมา พระพนัสนิธิ ลูกปัดหินสี	ข้อสังเกต ปราสาทหินสร้างจากอิฐ หินทราย ศิลาแลง เทวรูปเทพเจ้าต่างๆ
1. แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด อำเภอนโนสูง 2. แหล่งโบราณคดีบ้านส่วย อำเภอพิมาย 3. แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท อำเภอนโนสูง 4. ภาพเขียนสีวัดเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว 5. กลองมโหระทึก จากอำเภอบักรังชัย พิพิธภัณฑ์แห่งชาติมหาวิรุณศ์ ฯลฯ	1. เมืองโบราณเสมา อำเภอสุงเนิน 2. เมืองโบราณกงรถ อำเภอยุ้ยแกลง 3. เมืองยาง อำเภอเมืองยาง 4. พระนอน อำเภอสุงเนิน 5. เมืองโบราณสีดา อำเภอสีดา 6. บ้านหินตั้ง อำเภอสุงเนิน 7. ใบเสมาบ้านด่านทองหลาง อำเภอนโนสูง 8. ฐานบัวประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย 9. เศียรพระพุทธรูปและเครื่องประดับปูนปั้นจากบ้านธารปราสาท พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย ฯลฯ	1. ปราสาทบ้านปราสาทเมืองคง อำเภอดง 2. โบราณสถานถ้ำวัวแดง อำเภอครบุรี 3. ปราสาทครบุรี อำเภอครบุรี 4. ปราสาทบ้านปราสาท(ปราสาทน้อย) อำเภอโชคชัย 5. ปราสาทพะโค อำเภอโชคชัย 6. ปราสาทสระเพลง อำเภอโชคชัย 7. กู่บ้านปราสาท(คูปราสาท) อำเภอนโนสูง 8. ปราสาทบ้านปราสาท(โนนสูง) อำเภอนโนสูง 9. ปราสาทปราสาทพลสงคราม อำเภอนโนสูง 10. กู่บ้านกู่(กู่ดอนตะหนิน อำเภอบัวใหญ่ 11. กู่พราหมณ์จำศีล อำเภอประทาย 12. ปราสาทนางรำ อำเภอประทาย 13. กู่เกษม (ปราสาทบึงคำ) อำเภอบักรังชัย 14. กู่สระพัง อำเภอบักรังชัย 15. ปราสาทบ้านปราสาท(ปราสาทสระน้อย) อำเภอบักรังชัย 16. ปราสาทหินนาแค (ปราสาทสระสี่เหลี่ยม) หมู่ 4 บ้านนาแค ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย 17. ปราสาทกู่ฤทธิชัย ตำบลโนนเมือง อำเภอพิมาย

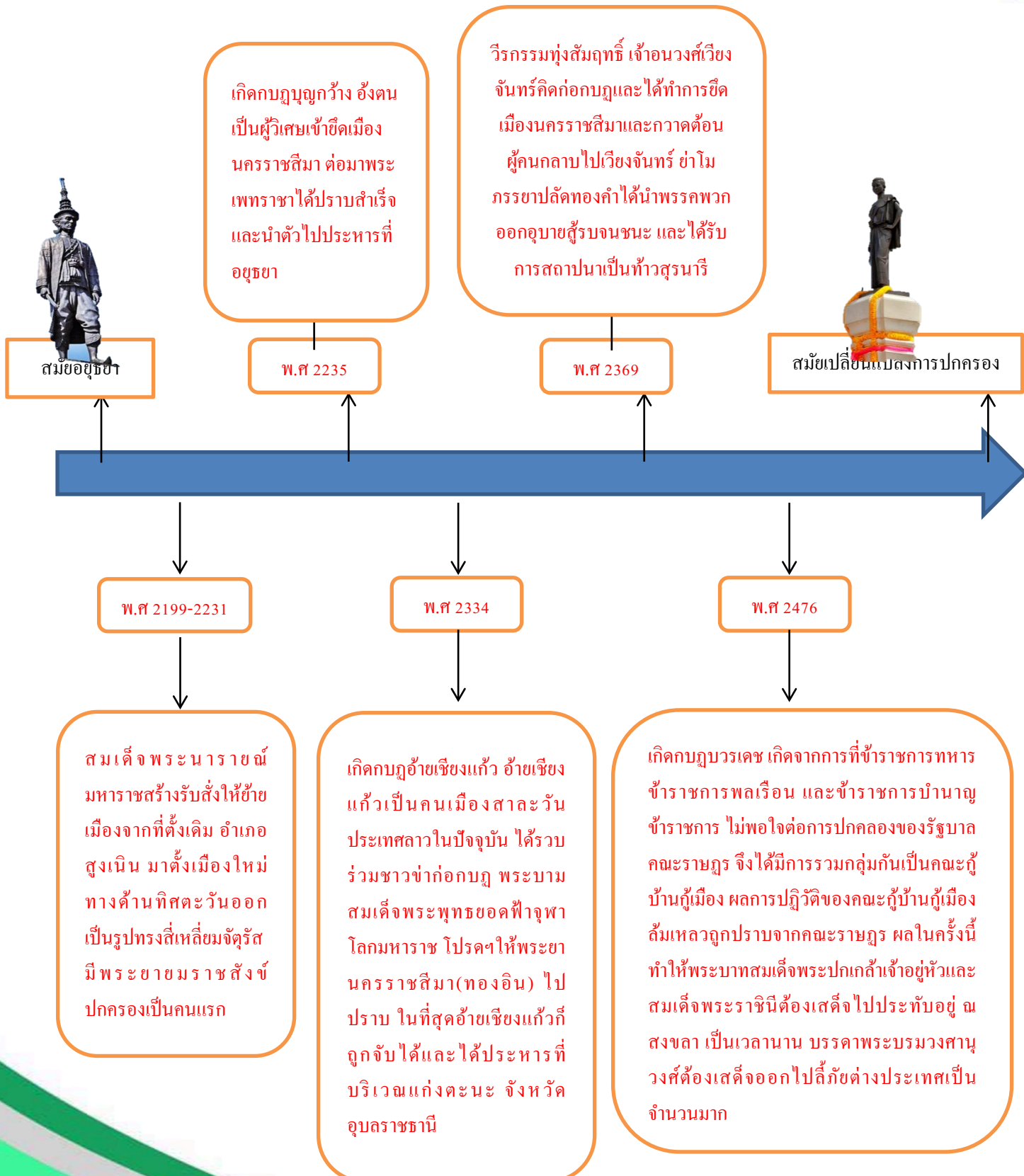
แนวคำตอบ ใบงานที่ 1

การแบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมาจากหลักฐานทางโบราณคดี (1)

สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์	สมัยวัฒนธรรมทวารวดี	สมัยวัฒนธรรมขอม
		18. ปราสาทหินพิมาย ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย 19. ปราสาทปราสาททอง(ปราสาทบ้านพุตซา) อำเภอเมือง 20. ปราสาทวัดบน อำเภอเมือง 21. ปราสาทหินพนมวัน อำเภอเมือง นครราชสีมา 22. ปราสาทสระไผ่ล้อม(ปราสาทหนองหอย,ปราสาทบ้านโนนเหลื่อม) อำเภอวังน้ำเขียว 23. ปราสาทปราสาทศีลดา อำเภอสีดา 24. ปราสาทโนนกู่ อำเภอสูงเนิน 25. ปราสาทบ้านบุใหญ่ อำเภอสูงเนิน 26. ปราสาทเมือง อำเภอสูงเนิน 27. ปราสาทเมืองแขก อำเภอสูงเนิน 28. ปราสาทสระเพลง อำเภอสูงเนิน 29. ปราสาทบ้านถนนหัก(ปราสาทประเสริฐ) อำเภอหนองบุญมาก 30. ปราสาทห้วย อำเภอห้วยแถลง ฯลฯ

แนวคำตอบ ใบกิจกรรมกลุ่มที่ 2

เมืองนครราชสีมาสมัยอยุธยา-ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง (1)

เฉลย แบบฝึกหัดประจำหน่วยที่ 1

เรื่องประวัติศาสตร์เมืองนครราชสีมา

1. เหตุใดต้องมีการวาดภาพบนผนังถ้ำในสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์และภาพเขียนสีที่ปรากฏบนผนังถ้ำมีความสำคัญอย่างไร

ตอบ ภาพที่ปรากฏส่วนใหญ่จะวาดเกี่ยวกับการทำกิจกรรมของมนุษย์ มีทั้งภาพที่เป็นผู้ชาย ผู้หญิงและภาพสัตว์ต่างๆ โดยภาพที่วาดจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงออกเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวัน แสดงความสามารถในการล่าสัตว์และการประกอบพิธีกรรม

2. ปัจจัยใดที่ทำให้มนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์เลิกอาศัยถ้ำและเปลี่ยนมาทำการเกษตรบนพื้นที่ราบ

ตอบ มนุษย์เรียนรู้จักการเพาะปลูก จึงได้ตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยอย่าง เมื่อมีการมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์มีระบบระเบียบแบบแผนมากยิ่งขึ้น มีผู้นำชนเผ่า มีการประกอบพิธีกรรม ดังมีการพบหลักฐานภาพเขียนสีที่วัดเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา และมีประเพณีการฝังศพ คติความเชื่อโลกหน้า ดังมีการขุดค้นพบโครงกระดูก ซึ่งในยุคแรกๆ จะฝังแบบไม่มีระบบแบบแผนมากนัก ต่อมาเมื่อรับอิทธิพลความเชื่อจากภายนอก จึงมีประเพณีที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

3. ยกตัวอย่างเมืองโบราณร่วมวัฒนธรรมสมัยทวารวดี มา 3 แห่ง

ตอบ

1. เมืองโบราณเสมา อำเภอสูงเนิน
2. เมืองโบราณგრდ อำเภอห้วยแถลง
3. เมืองโบราณบ้านสีดา อำเภอสีดา

4. ปราสาทในวัฒนธรรมเขมรสร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใด

ตอบ สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานรูปเคารพ ในวัฒนธรรมเขมรหรือขอมโบราณจะปรากฏทั้งในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ปรากฏหลักฐานเช่น ศิวลึงค์หรือเทวรูปเทพต่างๆ และศาสนาพุทธ นิกายมหายาน ปรากฏหลักฐาน เช่น พระพุทธรูปนาคปรก เป็นต้น

5. ให้ยกตัวอย่างปราสาทในวัฒนธรรมเขมรในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มา 5 แห่ง

ตอบ

1. ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย
2. ปราสาทพลสงคราม อำเภอโนนสูง
3. ปราสาทพะโค อำเภอโชคชัย
4. ปราสาทโนนกู่ อำเภอสูงเนิน
5. ปราสาทเมืองแขก อำเภอสูงเนิน

6. เหตุใดสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยาจึงทรงรับสั่งให้ย้ายเมืองมาตั้งที่เมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน

ตอบ ทรงรับสั่งให้ย้ายพลเมืองจากเมืองโบราณเสมาและเมืองโคราชมาสร้างเมืองใหม่ทางด้านทิศตะวันออกคือเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน เนื่องจากต้องการให้เป็นหัวเมืองสำคัญในการดูแลปกครองหัวเมืองทางภาคอีสาน

7. สาเหตุใดที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทร์ก่อกบฏขึ้น

ตอบ ต้องการหลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของสยาม และต้องการกวาดต้อนพลเมืองที่ถูกเกณฑ์มาเมื่อคราวสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ไปตีเวียงจันทร์กลับคือสู้เวียงจันทร์อีกครั้ง

8. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีมีความสัมพันธ์อย่างไรกับชาวเมืองนครราชสีมา

ตอบ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีได้สร้างขึ้นเพื่อน้อมรำลึกถึงเหตุการณ์ที่ย่าโมได้เข้ากอบกู้เมืองนครราชสีมาคืนได้จากกองทัพเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ ณ พุ่่งสัมฤทธิ์ และสร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจังหวัดนครราชสีมาอีกด้วย

พิทักษ์ชัย จัตุชัย.(2558) . **โบราณคดีในประเทศไทย**. โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.(2558)

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2559). **โบราณคดีและประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**.มหาวิทยาลัยศิลปากร (พิมพ์ครั้งที่ 2). บริษัท จรัสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครราชสีมา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด

อรพินธุ์ การุณจิตต์ กองโบราณคดีกรมศิลปากร. (2535).**ทำเนียบโบราณสถานขอม เล่มที่ 1**. กรุงเทพฯ.มหาวิทยาลัยศิลปากร